دەوڵەت*: .. نوسینی جۆزیف پرۆدۆن

نوسینی جۆزیف پرۆدۆن، P. J. PROUDHON
و: زاهیر باهیر

بابەتی دەوڵەت، سروشت و ئایندەی:

شۆڕشگێڕی مانگی شوبات[پرۆدۆن مەبەستی شۆڕشی شوباتی 1848 – وەرگێڕ] دوو پرسیی سەرەکیی وروژان: یەکەم ئابووریی: پرسی کار و موڵکییەت، ئەوی تریان سیاسییە: پرسی حکومەت یاخود دەوڵەت-ە

لە پرسیی یەکەمدا، پرسە ئابووریییەکە، سۆشیالیستە دیمۆکراتەکان لە جەوهەردا تا ڕادەیەکی زۆر هاوڕان و لە تەك یەکدیدا دێنەوە، ئەوان دان بەوەدا دەنێن پرسەکە داگیرکردن و بەشکردنی موڵکییەت نییە، بگرە کێشەویشیان نییە . تەنانەت پرسیاریی دانانی باجی بە ئابوونەی زیادەش لەسەر چینە ساماندار و خاوەنموڵکەکانیش نییە کە لە کاتێکدا تەجاوزی بنەماکانی ناسینی خاوەندارێتییان، کە لە دەستووراساوە ، کردووە، کە ئەمەش تەنها خزمەتی ئاوەژووکردنەوەی ئابووریی گشتی دەکات کە بارودۆخی پڕۆلیتاریا خراپ دەکات. ئیفڕەمە ئابووریییەکە لە لایەکەوە پێکهاتووە لە مونافەسکاریی و سەرەنجامیش زیانگەیاندن بە سەرمایە [کاپیتاڵ] بە لادەستدانی داهاتەکەی، بە واتایەکی دیکە بەم ئیفڕەمە چونیەککردنی توانای هەموو کەسەکان بە هەمان ئاستی کار و توانای کرێکار لە ڕووی داهاتیانەوە، لە لایەکی دیکەشەوە، هەڵوەشاندنەوەی سەراپای سیستەمی هەبوونی باجەکانە ، کە تەنها لەسەری کرێکاران و پیاوانی هێزارادا دەشکێنەوە ئەمەش بە شۆڕشگێرتنەوەیان بە تاکە باجەك لەسەر سەرمایە کە لە قیستی بیمەی تەئمین، دەچێت.

لای Louis Blanc و Pierre Leroux بە کردنی ئەم دوو چاکسازییە گەورەیە، ئابووریی کۆمەڵایەتی لە سەرەوە بە خوارەوە هەڵکدەخرێتەوە، پەیوەندی نێوان بازرگانی و پیشەسازیی پچڕوانە دەبێتەوە، قازانجەکانیش کە ئێستا بە سەرمایەدارە بە کرێکاران دەگەیێتەوە. مونافەسەش کە لە ئێستادا بە سەروبەر و تەکدرانییە، دەبێتە ئامرازێکی بنیاتنەر و بەردار، چی تر بازاڕ پێویست نییە ، کەسانی کارگەر و خاوەنکار بەیەکەوە بە خێشییەوە پێوەستدەبنەوە،

ئیدی لەمولا ترسەك لە داکشان [رکود] و هەڵپەساردن نابێت و نامێنێت. ژمەکی نوێ بنیاتدەنرێت، دامەزراوە کۆنکان یا هەدەوشێنرێنەوە یاخود دروستدەکرێنەوە.

بەم شێوەیە هەوتی شەشگەانێ دیاریکرا و مانا و ئامانجی بزوتنەوەکەش زانرا. هەرچییەکیش کە هەنگاوە کردییەکانا [عەمەلی] دەرکەوێت، چاکسازییەکە چارسەریدەکات. بە گوێرەی ئەم پرنسپانە و لەسەر ئەم بنەمایانە ئیدی شەشەکە هیچ پرسەکی دیکەی نابێت و دواتر کێشەی ئابووریی هەنگاو ئاوا حسابی بۆ بکرێت کە لابەلاکراوەتەوە.

هەرچی سەبارەت بە کێشە سیاسییەکەش، لەتەك کێشەکەی پێشترا، 'ئابووریەکە '، دوورە لەوەی وەکو یەك بن، کە ڕزگاربوونە لە حکومەت و دەوڵەت لە ئایندەدا . ئا لەم خاڵدا تەنانەت باسی حکومەت و دەوڵەت، لای ئەوان نەکراوە، ئەم گرفتە لە لایەن ویژدانی گشتییەوە و زیرەکی و هۆشیاریی جەماوەرەوە لەبیرکراوە، یاخودهەر تێبینی نەکراوە. بەو شێوەیەی وەکو بینیمان شەشی ئابووریی تەواوکرا، بەڵام ئایا حکومەت، دەوڵەت دەتوانێت لە بوونیا بردەوامبێت؟ پێویست بە بردەوامبوونی دەکات؟. لێرەدا هیچ کەسەك نە لە دیمەکرات و نە لە دڕەوەی ئەوان زاتی [جورئەت] ئەوە ناکات پرسیاریی بکات، کەواتە ئەوە هەشتا کێشەیە، گرفتە ، ئەگەر ئەم توانیمان لە کارساتە نوێیەکان قورتاربین، دەبێت ئەوەی ئایندەش لابەلابکرێتەوە.

ئەم پەداگریی لەسەر ئەوە دەکەین، هەر تەنها ئەمەشین کە دنیایی دەکەینەوە کە لە شەشی ئابووریدا، ئەوە لەلای ئەم بەاوتەوە، کە دەوڵەت بەتەواوی دەبێت وجودی نەمێنێت، ئەم لەبەینچونەی دەوڵەتیش بەرنجامی زۆرووتەکە لە هەکخستنی سیستەمی پشتیوانە " هەسید" (credit) و چاکسازی سیستەمی باجگرێیی کە کارایی لەسەر ئەم جووتە نژێنکردنەوەی [ئابووریی و سیاسیی] حکومەت دادەنێت،[سیستەمی باجگرێیی و پشتیوانە "کرێدت" لەو سەردەمەی فەرەنسەدا قورسایەکی یەکجار زۆری لەسەر خەڵکی دانابوو و سزادانی جەبەجێنکەکردنکەی زۆر سەخت بووە، هەبوونی هەسید گرنگ بووە کە بوونی دارایی بووە لە شەوەی جیادا، بە بوونی ئەم هەسیدە نە مافی دەنگدان و نە مافی تر هیچیان نەبووە – وەگەڕ] ئیدی یەکەم، حکومەت دەبێتە ناپێویستیی [بە کەڵک] دواتریش بوونی مەحاڵ دەبێت، هەر ئاواش هەمان شت بە توژاڵە خاوەندارێ فیودالەکان، سووخۆرەکان، دەستوری پاشایەتی هەها، دەزگە قەزاییەکان،…تد پێشبینی دەکرێت، ئەمانە هەمووی لەژێر

ناوی ئازادیی لە پەروەردە و ڕۆشنبیریيدا ناونووسکراون، بەڵام کاتێك کە خودی ‘ئازادیی’ دەگات، هەموو ئەوانە بە تەواوی دەکەون و لەبەرچاو ونەبن.
بە پێچەوانەی ئەوانی دیکە، کە لە ڕیزی پێشەوایان ئەم جیایان دەکەینەوە، Louis Blanc و Pierre Leroux ن، کە لە دوای شۆڕشی ئابووریيەکەوە، مانەوە و بەردەوامبوونی دەوڵەت بە زۆرووری دەزانن، بەڵام لە فۆرمێکی ڕۆکخراودا، بینای بکەنەوە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا لە لایەن ئەمانەوە نە پرنسیپێك هەیە و نە پلانێکیش بە ڕۆکخستنەوەی دەوڵەتەکە.

پرسی سیاسیانە لای Louis Blanc و Pierre Leroux لەبری لەناوبردنی دەوڵەت لە ڕێشەوە و دیارکردنی و بەستنەوەی بە پرسی ئابوورییەوە کە پرسێکە و تا ئەمڕۆش هەر پرسە، ئەوان داکۆکی لە فراوانکردنی بەرتەڵکانی دەوڵەت، دەسەڵات، دەسەڵاتدارێتی، حکومەت، دەکەن. ئەوان تەنها ناوکان دەگۆڕن، بە نموونە لەبری دەوڵەتی سەروەر[master-State] دەڵێن دەوڵەتی خزمەتکار [servant-State] وەکو بڵێی گۆڕینی وشەکان کافییە بە گۆڕینی شتەکان! سەرەڕای ئەمەش، دەربارەی ئەم سیستەمەی حکومەت هیچ شتێك نازانرێت وەك سیستەمێکی دینی لە بەشایی ئاسمانا خۆی ڕادەگرێت و هیچ دەربارەی نازانرێت، تەقوسە دینییەکەی و هاوەڵەتی لەسەر زەوی و لە بەهەشتا، نزانراوە.

لەئەستادا پرسیارێك هەیە کە لە هەنووکەدا سۆشیالیست دیمەکراتەکانی لەم مەسەلەیە و لە کۆشکانی دیکەدا دابەشکردووە وەکو ئایا دوای حەلبوونی بەکردەوەی پرسی کار و سەرمایە، دەوڵەت هەر دەبێت بمێنێتەوە و بەردەوامبێت ؟ بە مانایەکی دیکە ئایا دەبێت هەر دەوڵەتمان وەکو ئەوەی کە ئێستا هەمانە ببێت، ئایە دەستورێکی سیاسی بۆچیا لە دەستورە کۆمەڵایەتییەکە دەبێت؟.
وەڵامی ئەمە پێچەوانەیە، ئەمە پەداگریی لە سەر ئەوە دەکەین هەر کە کار و سەرمایە دیاریکرا و کۆشکە لابەلاکرایەوە، کۆمەڵ لەسەر پێی خۆی ڕادەوستێ، ئیدی چی تر پێویستی بە حکومەت نابێت. ئەمە لەبەر ئەوە زیاتر لە جارێك بانگەشەی ئەنارشیبوونی خۆمانمان کردووە. ئەنارشیەت هەلومەرجی بوونی کۆمەڵکی پێگەیوە [ەوشدە]، هەر وەك چۆن قوچکەیی/ هەرمیی هەلومەرجی کۆمەڵی سەرەتایی بووە[پرەدن لەردا مەبەستی سەرهەڵدانی قوچکەیە پێش بەرەوچوونی کۆمەڵی سەرەتایی بە کۆمەڵی چینایەتیی- وەرگە]، بەردەوام پێشەوچونێك، بەردەوام وەرچەرخانێك لە کۆمەڵی مرۆقایەتییدا لە

قوچکەییەوە بە کەمەی ئینارشیی هەیە.

درێژی هەیە.

.....

لەم نامیلکەیەدا پرۆدۆن ڕەخنەگرنگەکەی دژ بە پێگەی سۆشیالیستە دەوڵەتیەکانی / دەوڵەتخوازەکانی وەکو Louis Blanc و Pierre Leroux دەخاتە ڕوو کە لە ژێر وەهمی گواستنەوەی دەوڵەتی- سەروەردا بوون کە سیحراویانە لایەن ئەوانەوە دەکرێت بە دەوڵەتی – خزمەتکار کە لە خزمەتی خەڵکدایە، بگرە ت. بە بەدبەختی، ئەم وەهمە بە فراوانی و بە زەری بەاوبووەوە و تا ئێستاش وەکو هەموو وەهمەکانی دیکە هەر لەگەڵمانایە ، ئەگەر بمانەوێت مرۆڤگەلێکی ئازاد و پێگەیشتوو و بەرپرسیار بین، ئەم وەهمە پێویستە ڕەتبکرێتەوە.
پرۆدۆن ئەم تێکستەی لە ساڵی 1848 دا بە فەرانسی نوسیوە و Benjamin R. Tucker لە ساڵی 1960 دا وەریگەڕاوەتە سەر ئینگلیزی. منیش لە دەقە ئینگلیزیەکەیەوە گۆیومە بە زمانی کوردی.

خوێنەر لە خوێندنەوەیدا پێویستە ئاگاداری ئەوە بێت کە هەندێك بۆگەو ستە و وشە کە هاتون، هی خودی دوو نیارکەی پرۆدۆنە و پرۆدۆنیش بە تەوسەوە بەرانبەریان، like Louis Blanc و Pierre Leroux ، بەکاری هێناونەتەوە. گەر خوێنەر تێبینی ئەوە نەکات ئەوە ڕەنگە تووشی سەر لێبشێوانبێت کە لە کاتێکدا هەمان تێگەیشتن و چەمك لە لایەن خودی پرۆدۆنەوە و نیارکانیشیەوە بەکارهێناون. لە وەها حاڵەتێکدا خوێنەر وا حاڵی دەبێت ، کە جیاوازیەك لە نێوانی ئەم دوو لایەنەدا نیە .

لە کۆتاییدا دەبێت ئەوەش بڵێم ئەم تێکستەی پرۆدۆن بە دیدی ئینارکیستەکانی ئێستا خاڵی نیە لە سەرنج و ڕەخنە کە ئەمەش لای ئینارکیستەکان شتێکی ئاساییە، هاوکاتیش بەوونی ئەو ڕەخنە و سەرنجانە لە ئینارکیستیبوونی پرۆدۆن کەم ناکەنەوە. بناخەی بیری ئەو و دژایەتیکردنی بە دەوڵەت و دەسەڵات و داکۆکیکردن لە خودی خەبات و بەریی و کاری هەرەوزیانە و گەلکاریی و مافی تاك، تەسقاڵێك لە بایاخی نوسینەکانی پرۆدۆن سەبارەت بەو پرسانە، کەمناکەنەوە. وەرگێڕ.

ئەرکەك لە یادی 104 ساڵی تاوانی کۆمەکوژی ئەرمەنییەکاندا ..عەلی مەحمود محەمەد

ئەرکەك لە یادی 104 ساڵی تاوانی کۆمەکوژی خوشك و برا ئەرمەنییەکاندا

ڕێگات بکەوێتە مەنمەنتی جینەسایدی ئەرمەنەکان لە شاری یەریڤانی پایتەختی ئەرمینیا, تژیەی لە وێنەی سەرەك عەشیرەتە کوردەکان بەشەوی دەندە دەردەکەون یان وێنا کراون کە بەشدار بوونە لە جینەسایدکردنیان, ئەم وێنانە بونەتە بەشك لە زاکیرەی ئەو گەلە, وێنەی دەربەگ و سەرەك خێڵ و شێخە کوردەکان کە هیچ پەیوەندییەکان بە خێڵکە عامیەکەوە نییە, ئەم زاکیرە ڕشە بە سانایی ناسدرێتەوە, بە دیدار و مجامەلەی کاتی دوژمنی دوژمنەکەم دەستمە کەتایی نایات, لەبەردەم هەوەستدا رامان دەگرێت, لە بەرامبەردا نابێت تا کەتایی سەرمان لە ژێر لمدا بشارینەوە لە ترسی هەوەست دەربەین, باجی دەندەیی و تاڵان و بڕی ئەو ئاغاو دەربەگ و سەرەك خێڵانە دەبێت عامیەی خێڵك بیداتەوە, پەویستە هەنگاو بنەین بە سینەوەی شوێنەوارەکان رابردوو, ئەویش دانانە بە راستیەکان وەك ئەوەی لە حەقیقەتدا هەیە نەك وەك ئەوەی دەمانەوێت و پینەو پڕەی بکەین, یاخود ناسیونالستە تونددەوەکانی ئەوان دەیانەوێت بیسەپێنن, یان ئەوەی ناسیونالستەکان هەردوولا کردویانە بە مەیدانی شڕی موقەدەسە پوچەکانیان, دەبێت ڕێگا لە ناسیونالیزمی هەردوولا بگرین نەوت بە ئاگری رابردووداا بکەن, ئەوان لە پاڵ تورکیا سەرەك عەشیرەتە کوردەکانی باکور و سەرەك عەشیرەتە عەرەبەکانی سوریا بە هاوبەشی تاوان دەزانن، ئەدی ئەمە وەاممان چییە لە کاتکدا وێنەو دەکەمنتەکانی ئەوکات ئامادەن.

نکۆیکردن بەخێی درێژدانە بە تاوان, ڕێگە گرتنە لە سارێژ بوونی بیرینەکانی رابردوو, درێژدانە بە شڕی باوباپیران بە نەوەی نوێ,

گەلی کورد بەرپرسیارێتی یاسایی هەناگرێت بەرامبەر بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان, بەڵام دەبێت بەرپرسیارێتی تاوانی هەندێك لە هاووڵاتیانی بگرێتە ئەستۆ, کە هاوکاری سوپای عوسمانی بوونە لە تاوانەکە, دەبێت دان بە حەقیقەتی یاسایی تاوانەکە بنێت وەك چۆن ئەمە داوادەکەین کەیسەکانی جینۆسایدمان بە جیهان بناسرێت, پێویستە لە بری ئەو کوردە خەفرەشانەی بەشدار بوونە لە تاوانەکە بەرپرسیارێتی ئەخلاقی هەبگرێت, دەبێت جگاو رەگای مرۆڤەکان لە مژوودا وەك خەی نیشان بدرێت, ئیتر سەردەمی بە پیرۆزکردنی پاشا کەرەکان بە کۆتا گەیشتووە, ئەستا سەردەمی دادگاییکانی تاوانەکانی رابردوو و داوای لێبوردنکردنە لە دەندەییەکان نەوەکان پێشوو.

نابێت هاشا لە بەشداری هەندێك لە سەرۆك عەشیرەتە کوردەکان بکرێت لە تاوانەکە, کە هەندێکیان تاوانی قڕوونیان ئەنجامداوە وەك بەشێك لە سواری حەمیدیە, بەڵام بەشەوەی سستامتیك وەك بەیاردەر کوردەکان بەشداریان نەکردووە لە تاوانەکە, چونکە دووەتیان نەبووە و بەیار لای ئەوانەوە دەرنەچووە, ئەوەی کراوە وەك نەکەری بووە و هاوبەشی تاوانە, یاخود لە ژێر کاریگەری بیری ئاینیدا وەك بەشێك لە خەلافەت ئەنجامدراوە, بەیە پێویستە تاك لایەنە نابێت سەیری روداوەکان بکرێت, نابێت هەوەستی ناسیونالزمە راستگەراکانی پەندا و فەرەنساو …هتد دوبارە بکرێتەوە, لە کاتێکدا خەمان قوربانی جینۆسایدین, دامەزرێنەری بەڕێی نیشتمانی فەرەنسی ئینکاری هەڵەکەست دەکات,د ەێت بە بەشێك لە وردەکاری جەنگی جیهانی دووەمی دەزانین, تەنانەت لە یاداشتەکانی بە توندی داکەکی لە فلیپ بیتان سەرەکی حکومەتی فیشی پاشکەی هیتلەر دەکات لە فەرەنسا, حکومەتی راستگەرای پەندەش بەیاری 3 ساڵ زیندانی بە ئەوانە دەرکردووە کە هەندێك لە هاوکارانی پەندەی نازیەکان بە هاوبەش دادەنێن لە تاوانی هەڵەکەست, ئەمەش وەك داکەکیکردن لە کەرامەتی نیشتمانی دەزانن, ئەمە بەخەی نکۆی تاوانی هاوبەشانی نازییەکانە و داکەکیە لە هاوبەشانی تاوانەکانی نازیەت, دەسەاتی شاری سربرنیتشا بەرزترین رەز لەنانی بەخشی بە میلواراد دودیك سەرۆك ئەرکانی سوپای بەسنە کە نکۆی کەمکوژی سربرنیتشا دەکات, ناسیونالیزم ئەمەی دەوەت, لە کوردستانیش بهانە بە تاوانەکانی پاشای کەرە دەهێنرێتەوە بەرامبەر بە ئەزیدییەکان , تاوان لە چ ژینگەو بەهانەیەك ئەنجام بدرێت تاوانە, دادپەروەری مامەڵە لە گەڵ ئەنجامەکان دەکان نەك بهانەکان.
نکۆیکردنی تاوان, بەخەی درێژە دانە بە تاوان بەشەوەی نەرم,

مرۆڤایەتی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ دەگات بە حەقیقەتکانی ڕابردوو, سەردەمی شاردنەوەی زانیاری و حەقیقەتکان بەسەر چوو, پیرۆز کردنی دەندەیی لە هیچ چوارچێوەیەك ئاینی یان ناسیۆنالستی جێگای نەماوە, بەیە ڕۆژك زووتر دان نان بە حەقیقەت , ئارام بەخشترە و جوانکردنی سیمای گەلە, کریس ئەندرسن سەرنووسەری گۆڤاری وایرد رایگەیاند "زانیاریە زۆرو زەبەندەکان لە سەردەمی ئینتەرنێت, هەموو ڕاستیەکان ئاشکرا دەکات, پێویست بە زانست و تیۆری ناکات", بەیە نکۆڵی کردن وەك سەرکردنە ژێر لمە لە سەردەمی ئینتەرنێت و زانیاریە بە کۆتاکاندا.

نەتەوەپەرستی و ئاین پەرستی چاوی مرۆڤکان لە ئاست دانان بە ڕاستیەکان و حەقیقەتی مێژویی کوێر دەکات, مرۆڤایەتی لە بیرکردنەوەدا دەکوژێت , هەڵوەدای پاکیزەیی نەتەوەو ئاینە, بەیە بە نەنگی دەزانێت دان بە ناشرینیەکان ڕابردوودا بنێت, با ئەمەش نکۆینە داوی ناسیۆنالیزمی تورك موتوربە کراو بە ئاینەوە, سەیری هەڵوەستە شەرمەزاریەکانیان بکەن نەك لە شاری قەنیای بگرە لە لاهای و بڕکسل,لە 2ی حوزەیرانی دا2016, بەندستاغی ئەڵمانیا دانی نا بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان, پێشتریش بەلجیکا هەمان هەنگاوی نابوو, ئەوەی لای من گرنگە لە پرسەی دان نان بە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەنەکان لە پەرلەمانی ئەڵمانیا و بەلجیکا, بەچونی دوو پەرلەمانتاری تورکە لە پەرلەمانی ناوەندی ئەڵمانیاو پەرلەمانی هەرەمی برکسل لە بەلجیکا, هەردووك بە پاشناوی ئەزدەمیر ناوکانیان هاتووە, یەکیان پیاو چەپی ژینگە پارێز و ئەوی دیکە ژنی حیجاب لەسەر نەتەوەیی ئیسلامی, هەردوکیان لە دایك بووی دەرەوەی تورکیا و پەروەردەی ژینگەی ڕۆژئاوا, ئەم دوو ئەزدەمیرە بە دوو هەڵوەستی پێچەوانە سەبارەت بە دەسپەی جینۆسایدی ئەرمەن دەناسرێنەوە, یەکیان پێشەنگ لە بواری ناساندنی, بیرکردنەوەیەکی مرۆڤدۆستانەی ئینتەرناسیۆنالستانە, ئەوی دیکە سەرسەخت لە ئاست ڕەتکردنەوەی حەقیقەتکان, بە بەچونی ئاینی و ناسیۆنالیزمەوە لە ئاست ئەو هەموو وێنە پڕ تاوانە قێزەون و ئێسك و پروسکە هەڵوەست وەردەگرێت, چاو دادەخات و کاروانی قوربانیەکان نابینێت.

جیم ئەزدەمیر لە دایك بووی 21ی دیسەمبەری 1965ی شاری باد ئەراخی ئەڵمانیا, بنەچە چەرکەسی تورکیا, سەرکی لیستی سەوزەکان لە پەرلەمانی ئەڵمانیا, کە پێشتر لە ساڵی 2007 بە پێی بڕگەی 301ی دەستوری تورکیا سزا درابوو, بە تاوانی پێشێلکردنی (یاسای

سوکایەتی بە ناسنامەی تورکی) بە پێی یاساکە تاوانە دان بە کەمکۆزی لە تورکیا بنرێت وەك ئاوەی لە پەرلەندای ناو یەکێتی ئەورووپا پەسەندکرا, ج ئەزدەمیرو و چەند پەرلەمانتارێکی پارتەکەی تەمەتبارکران بە پشێلکردنی ئاو بگرێ لە دەستوری وڵات, بەهەی هەوڵستیانەوە لە سەر دەزی ئەرمەن و عەلەویەکان کە هەیانبوو, کە پشتر بەهەمان تاوان و پشێلکردنی هەمان بگرێ دەستوری تورکیا نووسەری گەورەی ئەرمەنی هرانت دینك سزا دراو دواتر تیرۆر کرا, هاوکات رەمانووسی ناسراو ئەرهان بامك هەڵگری خەباتی نەبێی ئەدەب بەهەمان بگرێ دەستور سزادراوە, واتا ئاوەی جیناتی مرۆڤبوونی هەڵگرتبێت دەبێت سزاکەی بخوات, ج ئەزدەمیر پارتەکەی بە بۆنەی یادی 101 ساڵەی وەبیرهێنانەوەی تاوانکاوە لە 24ی نیسانی 2016 دا, پرۆژەی ناساندنی تاوانی کەمکۆزی ئەرمەنیەکانی لە تورکیا بە جینۆساید پشکەش بە پەرلەمانی ئەڵمانیا کرد, لە رۆژانی پێش دەنگدانەکە جیم ئەزدەمیر بەهەی هەوڵستە شلگیرانکێیەوە لەسەر دەسیەکە, دەکەوتە بەر هەڕەشەی تورکە ئیسلامی و ناسیۆنالیستەکان, لە گوێی نەدا بە هەڕەشکان لە وتەکێیدا لە پەرلەمان لە چرکە ساتی پێش دەنگدانەکە وتی: (80-90%ی سەرجەم هاووڵاتیانی ئەرمەن, 98%ی پیاوانیان,100%ی پیاوانی ئاینیان لەناو براون لەو تاوانە) هاوکات لە بشکی دیکە لەدوانەکەی هەمان رۆژی لە پەرلەمانی ئەڵمانیا وتی: هەموو ئەو تاوانانەی ئەڵمانیا بەرامبەر بە گەلانی ئەورووپا ئەنجامی داوە دەبێت بە جینۆساید بناسرێت , ج ئەزدەمیر لە درۆژەی بۆچونکێیدا رایگەیاند گرنگە دان بە رابردوومانداو بنێن, نابێت تورکیا شانازی بە رابردووی خێیەوە بکات, دەبێت رابردوو قبوو بکرێت وەك خۆی.

تەواو دژ بەم هەوڵستە ئەخلاقیانەیەی ج ئەزدەمیر بەرامبەر بە کەمکۆزی گەلەکەی خۆی ئەنجامی داوە, خاتوو ئەزدەمیر لە دایك بووی 7ی دیسەمبەری 1982 ی شایربکی بەلجیکا, یەکەم پەرلەمانتاری حیجاب لەسەر لە ئەوروپا, پەرلەمانتار لە پەرلەمانی هەرەمی برکسل لەسەر لیستی پارتی ناوەندی دیموکراسی مرۆڤایەتی CDH, هەوڵستکی دژ بە هەوڵستەکەی ج ئەزدەمیر وەردەگرێت, نکۆی تەواو لە بوونی تاوانکە دەکات, ئەو لە یادی 100 ساڵەی ئەم تاوانە قەزوندا, لە بەرامبەر ئاوەی رۆتی کردەوە وەڕام بە پرسیارکانی کەناڵی ئاە تی ئێ ی تایبێت بداتەوە سبارێت بە پرسی جینۆسایدی ئەرمەنکان لە تورکیا, لە بەرواری 29ی ئایاری 2015 لە پارتەکەی دەرکرا, ئەمش روداوکی گرنگ و هەنگاوکی ئەخلاقیانەی گرنگ بوو, لیژنەی ئەخلاقی پارتی ناوبراو نای.

هاوکات لە بەرواری 24ی نیسانی 2015 کە یادی 100 ساڵەی تاوانی کۆمەڵکوژی ئەرمەنەکان بوو, 6 پەرلەمانتاری بەلجیکی بە ڕاگەز تورك ئەو ڕۆژە ئامادەی پەرلەمان نەبوون, بە ئەوەی بەشداری نەکەن لەو خولەکە بەدەنگیەی لە پەرلەمانی بەلجیکا ڕاگەیەنرا بە گیانی پاکی قوربانیانی ئەرمەنی لە یاداوەری 100 ساڵەی تاوانەکە, بۆیە خۆیان دزیەوە, ئەمە چ کارێکی نا ئەخلاقیانەیە, سەیر کەن ئاین شەو ڕۆژ ئیدعای ئەخلاق دەکات, کەچی هەندەك جار دەبێتە فاکتەر بۆ کاری نا ئەخلاقانە.

بۆ دوای دەرکردنی خاتوو ماهینور ئەزدەمیر لە پارتەکەی تورکیە ئیسلامی و ناسیونالستەکان لە بڕکسل و ئەستەمبوڵ خۆپیشاندانی ناڕازایەتیان بۆ پشتیوانیکردن لە هەوەستەکەی بەرەوبردو وەك قارەمان ناساندیان, زۆر لەو قارەمانانە کە پیرەز کراون لەسەر هەوەستی شەرمنانە بە پیرەز کراون لە مەژوودا, تەنانەت ئەردەگان و کچەکەی سومەیە هاتنە سەرخەت بۆ توندی ڕەخنەیان لە دەرکردنی ناوبراو لە پارتی ناوەندی دیموکراسی مرۆڤایەتی CDHگرت, خۆپیشاندەران لەسەر لافیتەکانیان نوسیبویان ماهینور ئەزدەمیر شەرەفمانە, شەرەف لای ئەوان داکۆکیکردنە لە دەندەیەکانی رابردوو.

هەر لەم بارەیە وە ڕۆژی پێنج شەممە 22ی شوباتی 2018, پەرلەمانی هەندەرا بە زۆرینەی 142 دەنگ لە کەی 150 دەنگ , بەیاری بە جینۆساید ناسینی کەیسی جینۆسایدی ئەرمەنی دا, هاوکات بەیاری دا وەزارەتی دەرەوە 5 ساڵ جارەك بەشداری مەراسیمی ساڵوەگەڕی تاوانەکە بکات.
لە دەنگدانەکە 3 پەرلەمانتار دژ بە بەیارەکە وەستانەوە, ئەوانیش هەر سەکیان بە ڕاگەز تورك بوون" Farid Azarkan, Tunahan Kuzu, Selçuk Öztürk" لە پارتی " DENK ", ئەمە لە کاتێکدا پارتی ناوبراو خۆی بە چەپ و سۆسیال دیموکرات دەزانێت و لە 9ی فیبریوەری 2015 لە پارتی کاری هەندی جیابوەوە, ئەدی دەبێت هەوەستی ناسیونالست و ئیسلامیەکان چۆن بێت؟.

ساڵی 2015, 49 پەرلەمانتاری کورد, لەسەر پێشنیاری ڕێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید وەك دەستپێشخەرییەك, جینۆسایدی ئەرمەنی وەك جینۆساید ناسی, کەنامەکە دراوە بە چالاکوانانی بواری جینۆسایدی ئەرمەنی, وەك هەنگاوێکی سەرەتایی بە ساڵۆزکردنی ئەو زامە قوڵی هەندەك دەربەگ و سەرەك عەشیرەتی کورد ئەنجامیان داوە, وەك بەشێك لە دەزگا سەرکوتکەرەکانی عوسمانی, هاوکات لە ڕۆژی سێشەمە 17ی یەنایەری 2018, پەرلەمانی ئەرمینیا دانی نا بە جینۆسایدی

ئەزیدیەکان, دەکرێت ئەم هەنگاوانە بکرێنە سەرەتایەك بۆ دان نان بە حەقیقەتەکانی رابردوو و سارێژ کردنەوەی برینە قولەکان.

ئیتر ئەمە ئایا سەیری هەوەستە لەسەر جینۆساید و تاوان بەرامبەر بە گەلان, وەك هەوەستی ئەخلاقانەی مرۆڤ دۆستانە دەکەین, یان بەرچاو تەسکانە, لە روانگەی نەتەوەپەرستی و ئاینی و نکۆلی کردن لە ناشرینیەکانی رابردوو تەی دەوانین, وەك ئەو سیاسی و رۆشنبیرانەی نەتەوە سەردەستەکان کە نکۆلی لە حەقیقەتی تاوانەکانی دەوڵەتەکانیان دەکەن بەرامبەر گەلەکەمان, یان دەماوەت ببین بە ئیسماعیل بەشکچی و هادی عەلەوی و کازم حەبیب و ئەحمەد تورك…, یان باخچەلی و میشل عەفلەق…و نموونەکانیان, مەژوو پڕە لە هەوەستی بەشی دووەم, وەلە داهاتوو بە نموونە دگمەنەکانی بەشی یەکەم, لە کردنەوەی گرێکانی گرە کوێرەکان مەژوو, زەر لە مرۆڤ موقەدەسەکانی رابردوو وردو خاش دەکات, مرۆڤ پیرۆزەکانی رابردوو زەریان وەك پاشای کەرە لە ئاست گەورەیی تاوانی کەمەکوژی ئەزیدیەکان لە پیرۆزی دادماڕەن و چاوەوانی دادگایی دەکەن, بۆیە با چاوەوان بین مەژووش خوێندنەوەی تازەی بۆ بکرێت و سەرلەنوێ بنوسرێتەوە, با ئەمەش بچینە پاڵ فەرەنسیەکان, وەاتی فیلەسوف و دەستپێشخەرە مەژویەکان کە سبەی دەکەنە رۆژکی نیشتمانی.

سێ هەمانی عومەر سەید، ئەنفال لە نەستی تاکی کورددا … محەمەد سەرابی

ئەگەر لە مەژووی هەر نەتەوەیەك، یان هەر کەمەگایەکی دونیا بەوانیین، ئەوا دەکرێت لە فەمی جیاوازدا مەژوویان پێبێت لە کارەساتی گەورە، پێبێت لە جەنگە کاولکاریەکان، لە داگیرکاری و کارەساتی سروشتی و جینۆسایدو سەیندەوەی نەتەوەیان. بەهەمانشێوە ئەگەر بەدیوێکی دیکەدا لە مەژووی ئەدەبیاتی ئەو نەتەوانە بەوانیین، دەبینین ئەم دوو تەوەرەیە، واتە مەژووی کارەسات و هەوداوە گەورەکان، لەگەڵ مەژووی ئەدەبیاتدا پەیوەندیەکی تووندیی

کارو کارتکردنیان بەیەکترەوە هەیە، کە تێیدا مرۆڤ وەک کارتکەرێک کاریگەری و پەنگدانەوەی گەورە لە ئەدەبیاتدا دەنتەئاراوە. بەچەشنێک دەکرێت گەانکاری گەورە لە هەوت و قوتابخانەو پەبازە ئەدەبییەکاندا دروستبکات و تانانەت هەوت و قوتابخانەو پەبازی نوێی تاقینەکراوە بنەتەکایەوە. بە مانایەکی تر، هەوت و ئاراستەی هەوداوە مرۆڤوییەکان، دەکرێت پەەکی گەورەی هەبێت لە گەینی ئاراستەی هەوتە ئەدەبی و هونەرییەکان.

لە دونیادا پەنگە بەگەنویست بێت، کارساتکی وەکو هەەکەست، جینەسایدکردنی پەگەزی جوولەکەکان لەلایەن پارتی سیاسیستی کرێکارانی ئەمان، ناسراو بە نازییەکان و بە سەرکردایەتی "ئادەلف هیتلەر" لە ماوەی جەنگی جیهانی دووهەمدا، پاش ئەو هەوداوە چی کاریگەرییەکی گەورە لەسەر ئەدەبیات و هونەرو سینەمای نە تەنیا هەر جوولەکەکان دادەنێت، بەەکو کاریگەری گەورە دەکاتە سەر بەرهەمە ئەدەبییەکانی بەشکی زۆری ئەورپا بە گشتی. هەەکەست، ئەو کارساتەی ژمارەی قوربانییەکانی بە یانزە ملیۆن کەس مەزەندەدەکرێت. هەرچەندەک بێت، دواجار ئەم کارساتە دەبەتەهەی ئەوەی سەدان تەکستی ئەدەبی لەبوارەکانی شانۆ، یاداشتنامە، چیرۆک و هەمان و فیلمی سینەمایی و...هتد، لەبکەوتەوە. بەگومان ئەگەر باس لەوەش بکرێت، کە دواجار ئەم کارکردنە لەم بوارانەدا بەتایبەت لەلایەن جوولەکەکان خەیانەوە، چی دەرئەنجامکی هەبووە، ئەوا پەنگە بە دیکەمەنتکردن و پاراستنی بەگەی مرۆڤوییەکان، ناساندن و نیشاندانی ئەو کارساتە بە نەوەکانی خەیان و هەموو دونیاو بەکارهەنانەوەی بە وەرگرتنەوەی ماف و پاراستنی حەقی مرۆیی و سیایی گەورەی خەیان، بەزیندووهەشتنەوەو پەگری لە دووبارەبوونەوەی ئەو کارساتە، بە جوولەکان کەمترین بایەخی ئەو بەرهەمانە بێت، لەپاە دەرئەنجامە گرنگەکانی دیکەدا، ئەگەر لەکەینەوەی تایبەت لەوبارەوە بکرێت، کە لەردا مەبەستی سەرکی من نییە.

ئەوەی لەردا بە من گرنگەو دەمەوێت بە کورتی وەەامی بدەمەوە، ئەو پرسیە کە ئەگەر پەیوەندی کارساتە گەورەکانی دونیا، نەتەوەو کەمەگا جیاوازەکان لەگەە ئەدەبدا پەیوەندییەکی تووند هەبێت و بەو چەشنەی هەەکەست کاریگەری لەسەر ئەدەب دابنێت، ئەی کاریگەری ئەنفال و جینەسایدی بەشکی گەورەی میللەتی کورد لەلایەن دەسەەاتی بەعسەوە، کە پەیوەندییەکی تەواو لاوازە، بە چەشنێک لە بەدەنگییەکی تەواو ترسناکی ئەدەبی و هونەری دونیای کوردیدا فەرامشدەکرێت و کەمترین دەقی ئەدەبی لە بوارەکانی شیعرو ژانرە جیاوازەکانی دیکەی

پەخشانی لەدەکوتنەوە، بەچی دەگۆتنەوە؟ هەر لەم لایەنەشەوە، یەکێک لە هەرە خاڵە گرنگەکانی بایەخی سۆمانی "عومەر سەید"، کە سۆمانن لەناو ئەو بەدەنگیەیە ترسناکەدا لەبارەی کارەساتی ئەنفالەوە نوسراون، ئاماژەپێبدەم.

زۆرن ئەو سەرچاوانەی دەکرێت هەکاری ئەم بەدەنگیەیە بە هەست و سۆزو هەڵچوونە دەروونیەکانی شاعیران و نووسەران بگەڕێننەوە، بەڵام ئەگەر ئەمە وەڵامە بنەڕەتیەکە بێت، هەکار چیە شاعیرو ئەدیبانی سەر بەم نەتەوە کارەساتبارە دەکەونە بەشایەکی وەهاوە؟ لەکاتێکدا لە قەناغەکانی (شەش)و بەرەنگاری نەتەوەی ئەمەدا، بەتەواوی خواستەکانی بەرەی (شەش) بەسەر ئەدەبیاتی دوانیای ئەمەدا باڵدەکێشێت و تەنانەت ئەو تەمایانە درێژدەبنەوە بە قەناغەکانی دوای ئاپۆیین و تاوەکو ئێستاش بەردەوامی هەیە. ئیتر چی ئەوەبێت لە قەناغەکانی پێش ئاپۆیندا ئەدەبیاتی ئەمە بچێتە سەنگەری بەرگری و خواستەکانی بەرەی (شەش)ەوە، یاخود لە قەناغەکانی دوای ئاپۆینەوە ئیتر ئەو مۆژووە ببێتە ئوداوێک هەوەستەی لەسەر بکرێت و شیکاربکرێت، وەک ئەوەی "هیوا قادر" لە لە ڕۆمانی (منداڵانی گەڵک)و "جان دەست" لە ڕۆمانەکانیدا کاریان لەسەرکردووە، یان بە دیدێکی ڕەخنەئامێزەوە لێیبەواندرێت، وەک ئەوەی "بەختیار عەلی" زۆرترین ڕۆمانەکانی خۆی بە تەرخانەکات، بەتایبەت درێژترین ڕۆمانی لە سێ بەرگدا (کەشتی فریشتەکان).

لەڕووە ئەگەر ئەم دوو لایەنە جیاوازە بەراود بکەین، واتە ڕەنگدانەوەو باکگڕاوەی (شەش کورد) لە ئەدەبیاتی کوردیداو ئەو بەدەنگیەیە فراوانەی جێنسایدو ڕووی بەکەمەو و ئەنفال و کەمەکوژی هەڵەبجە، ڕەنگە کەمێک لە وەڵامی هەکاری ئەو بەدەنگیەیە نزیکمان بکاتەوە.
ئەنفالی سەدو حەفتاو دوو هەزار کوردی ناوچەکانی کوردستان و کەمەکوژی پێنج هەزار مرۆڤی بە گوناهی هەڵەبجەو هەوێی پاکتاوی تەواوی کوردو سەینەوەو کاولکاری چوارهەزارو پێنجسەد گوندو بەتەعریبکردنی شارو وڕانکردی خاکی کوردستان، بە بەهاکردن و قەدەغەکردنی زمانی کوردی و تەواوی هەوە و دەرئەنجامەکانی دیکەی شاڵاوی ئەنفال و پاکتاوی مرۆڤی کورد، نەبوونەتە ئوداوێکی وەها کە ببێتە بەشێک لە نەستی مرۆڤکانی دوای ئەو کارەساتگەڵە بە گشتی و نووسەران و ئەدیبانی کورد بەتایبەتی. لەحاڵەکیشدا ئەگەر بووبێتە بەشێک لە نەستی پاشماوەکانی ئەنفال، ئەوا ئەو بەشە لە مرۆڤی کومەڵگای ئەمە؛ نوخبەی ئەدیبان و نووسەران نیین، تاوەکو ئەو

ڕووداو بگێڕنەوە بیگواسنەوە ناو ئەدەبیات. "تەیمور"و پیرەژنەکی قوربانی دەستی ئەو غەدرە، نە تەنیا خاوەن زمانەکی گێڕانەوەی هونەری نیین، بەڵکو خەیان ئەنفالن و پەویستیان بە ئەوە هەیە ئەدیبەک ئازارو چاوەڕوانییەکانیان بە دونیا بڵێنبکات و بگێڕتەوە.

نەست ئەوەندەی لەردا بەمانا سایکۆلۆژییەکەی گرنگە، کە بریتییە لە عەقڵی پەنهان(باطن)ی مرۆڤ و پێکهاتە خودی و زاتییەکانی مرۆڤ دەگرێتەوە، ئەوەندەش بەمانا لێکسیکۆلۆژییەکەی گرنگە، کە بریتییە لێکسیکۆنی مرۆڤ و کەی زانیارییەکانی مرۆڤ بە گشتی و تایبەتییەکانییەوە لەخۆدەگرێت. بەم مانایەش بە شێوەیەکی گشتی دەکرێت بڵێین؛ نەست بریتییە لە بوونی مرۆڤ. بایەخی ئەم دوو پێکهاتەیە بە ئەدەب لەرەوایە، چونکە ئامرازی سەرەکی و بنەڕەتیین بە بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێکی هونەری لەهەر بوارێکدا بێت. ئەوەش لەو سەنگەیەوە، کە لەلایەن سایکۆلۆژییەکەیەوە "سیمگوند فرید" لە تیۆرییەکانی ئاماژەی بە ئەوە کردووە، کە چەندە چەپاندە سایکۆلۆژییەکانی مرۆڤ، کە لە زاتی مرۆڤەوە سەرچاوەیانگرتووەو لە نەستیاندا کەپتدەکرێن، دەشێت لە ئاستێکی دیکەدا سەرهەڵبدەنەوە، وەک ئەوەی لە ئاستی هونەرییەدا دەشێت بەرهەمێکی هونەری لێبکەوێتەوە. هەرچی بەمانا لێکسیکۆنییەکەشییەتی، بەگومان ناکرێت نووسەر بەبێ گێڕانەوە بە زانییارییە فەرهەنگی و ئاوەزمەندییەکانی هیچ تێکستێک بەرهەمبهێنێت. ئەوەشی لەم ئاستەدا بە گێڕانەوەی دەقێکی هونەری گرنگە، زانیارییە تایبەتییەکانی نووسەرن لە هەمبەر بابەتی دەقەکەیدا، بەتایبەت لە بەرهەمهێنانی دەقێکی هونەری ئەدەبیدا. زانیاری تایبەت بەمانای ئەزموونی تایبەتی مرۆڤ لەگەڵ چەمک، یان هەر دیاردەو ڕووداوێکی دیارکراودا کە مرۆڤ ڕووبەڕووی دەبێتەوە.

ئیشکال و بەشایی گۆڕەکەی ئەنفال بە تاکی کورد لەڕەوە دەستپێدەکات، ئەنفال وەک کارەساتێکی گەورە نەبووەتە بەشێک لەو پێکهاتە سایکۆلۆژییەی نەستی مرۆڤی کورد پێکدەهێنێت. بەمانایەکی تر وەک وتمان، نەبووەتە بەشێک لە بوونی مرۆڤی کورد. ئازارو نەهامەتییەکانی کورد تاوەکو ئاپۆینی نەوەدو یەکی سەدەی ئابردو درێژدەبێتەوەو لەوەدا دەوەستێت. لەوەدا ئیتر دیوارێک لەنێوان قوربانییەکانی ئەنفال و نەوەی دوای ئاپۆیندا دورستدەبێت، یاخود دروستدەکرێت. بەپێچەوانەی سەردەمی (ش ش)ەوە، لە دەیان کەناڵی جیاوازەوە (ش ش) دەخرێتەوە ناو نەستی مرۆڤی کورد. (ش ش)

قەدەغەدەکرێت و ئەو قەدەغەکردنەش دووبارە دەبێتەوە پاشنەرو پاوەری ئەو کەنالانە، بەم ئەنفال تەواوی ماناو هالە بنەڕەتییەکانی خەی لەدەستدەدات و ماناو هالەی دەستکردی دیکەی دەدرێتەپاڵ کە لە ئەنفالبوونی دادەماڵێت. مینەی ئەنفال دەشوێندرێت و دەمامکی ساختەی بەبەردادەکرێت. ئەنفال لە تراژیدیاو کاراساتەکی نەتەوەیی گەورەوە دەکرێتە ئامێرو کارێستەیەکی کەسابەتی حوکمی. لەڕشەوە ئەنفال وەک پێکهاتەیەکی گەورە لە پێکهاتەی گشتی کوردبوون جیادەکرێتەوە.

بەدیوەکەی تردا، ئەنفال وەک چەمکێک کە خاوەنی دەلالەتی مێژوویی و وجودی خەیەتی، لە پرسی (ئەنفال چیە؟)وە، بچوک دەکرێتەوە بە پرسی "کە ئەنفالی کردو کە ئەنفالکراو کەی ئەنفال ڕوویدا؟" وەڵامی کە ئەنفالکرا؟ بەتەواوی جیاکردنەوەی ئەنفالە لە جەستەی (من). وەڵامی کەی ئەنفال ڕوویدا؟ دابڕانی ئەنفالە لە ئێستاو ئایندەو جەهشتنەتی لە ڕابردووداە. بەم مانایە، ئەنفال نابێتە ڕووداوێکی تایبەتی کە تاکی کورد ئەزموونی بکات، ڕووبەڕووبێتەوەو بێتە زانیارییەکی تایبەت و لە لیکسیەنیدا تەماریبکات. بەکو تەنها زانیارییەکی گشتی ئەزموونەکراوەو دەکرێت کەمترین کات لەیادیبەرێتەوە. لەوشەوە ئەنفال لە نەستی تاکی کوردیدا هیچ ئامادەییەکی نییەو نابێتە جووینەری مرۆڤی ئەمە لە هیچ ڕوویەکەوە.
تەواو پێچەوانەی ئەو دەخی ئەدەبی ئەمە دەرگیرە لەگەڵ ئەنفالدا، لەپاڵ دەقی شیعری (گەڵستانی چراکان)ی "شەرکە بکەس"دا، ئەنفال دەبێتە ماتریاڵی بنیاتنانی سێ ڕەمانی "عومەر سەید"، (بازنە ڕاخراوەکانی بابل، سەرزەمینی زیکزیکە، ئەسپەرە).

من لەڕەدا باس لە ڕەگەزو پێکهاتە هونەرییەکانی ئەم سێ ڕەمانە، ئەندێشەکاری، ڕووداو و کەسێتی، کات و شوێن و تەکنیکی گێڕانەوەیی، وێنەو ئاوەزمەندی باسناکەم و دەکرێت هەر یەکێک لەو لایەنانە لەژێر تیشکی میتەدو تیۆرە ڕەخنەییەکاندا لێیبکۆڵدرێتەوە، کە بەشەوێکی گشتی "عومەر سەید" هونەریانە کاری لەسەرکردوون و سە دەقی سەرکەوتووی ئەدەبی لەبەرهەمهێناون. خاڵێک کە لەڕەدا بەمن جێگەی بایەخ و لەسەروەستانە، گێڕانەوەو هاتنی ئەنفالە لەو بەدەنگییە ترسناکەی ئەنفالی تەدا جەماوە. پێش ئەوەی ئەم سێ دەقە بەندگەیەک بن و بەیانکردنی ئەنفال بێت بە گوێی دونیادا، نیشاندانی ئەو کارەساتە بێت بە ڕووی درەوەی کورددا، بگوەدادان و نیشاندانی ئەنفالە بە گوێ و ڕووی ناوەی کورد خەیدا. چیتر لەم سێ دەقەدا،

ئەنفال لەودیو دیوارەکانی پێش ئاپەینەوە نامۆتەوە لە چرکەساتێکی دیاریکراوی مێژوویی، دەتەدرێ و لەدڕاوەی زەمەن خۆی مانیفێستدەکاتەوە. ئەنفال لە نەستی "عومەر سەید"ەوە دێت و بەر نەستی وەرگرەکانی دەکەوێت. واوەتر ئەوەی گرنگە چی دیکە زانیارییەکی گشتی نییەو بەکەو وەرگر دەکەوێتە ئەنفالەوەو ئەزموونی دەکات. من وەک نموونەیەکی دوای ئاپەین، لەناو ئەو سێ دەقەدا، سێ هەناسە وەردەگرم و دەیاندەمەوە، هەناسەیەک وەک هەناسەی ساردی چاوەڕوانییە بەکتایبەکانی میمکێکی گەرمیانی، لە (سەرزەمینی زیکزیکە)دا، هەناسەیەک وەک دوا هەناسەی تاساوی منداڵێک کاتێک لە گۆڕێکی بەکەمەڵدا، لە (بازنە داخراوەکانی بابل)دا زیندەبەچاڵدەکرێت، هەناسەیەک وەک دوا هەناسەی سەربراوێکی ئەزیدی دەستی جەللادێکی داعش، لە (ئەسپەرە)دا.

کاتێک ئەنفال وەک زانیارییەکی مێژوویی نموونەکانی دوای ئاپەین لە دڕاوەی خەیاندا وەریدەگرن و وەک بەشێک لەخەیان درکیناکەن، وەک ئاماژەمان پێدا، دەکرێت لە هەر چرکەساتێکدا بێت فەبدرێتەوە دڕاوەی لەکسیکەن و لەیادبچێتەوە. ئەمانەکانی "عومەر سەید"، بەرگرییە لەو فەدانەوەیە، درکردنی ئەنفالە وەک بەشێکی دانەبراو لە پێکهاتەی بوونی ئەمە، وەک کورد. کاتێک ئووداوێکی مێژوویی وەک زانیارییەک لەدڕاوەی خود-ەوە مامەڵەکراو فەرامۆشکرا، دەکرێت لە هەر چرکەساتێکی دیکەدا بەڕێت خۆی دووبارەبکاتەوە. خەدووبارەکردنەوەی کارەساتێکی وەک ئەنفال بەرگری مانەوەی خەیاتی، کاتێک کورد لە ئێستادا جێدەهێڵێت و وەک بەشێک لە مێژووی ئابردووی مامەڵەی لەتەکدا دەکات و لەدەوانێت.

بەڵام ئەنفال وەک چۆن لە واقیعدا ئەو دەمامکە ساختەیە فەدەدات، بەهەمانشێوەش لە ئەمانەکانی "عومەر سەید"دا ئەوتی واقیعی خۆی وەردەگرێتەوە. کاتێک عومەر سەید لە ئەمانەکانیدا بوونی ئەمە، کە بەشێکی گەورەی بریتییە لە ئەنفال، لە سێ ئەماندا دەگێڕێتەوە، خانەویستانە ئەنفال وەک خۆی، وەک ئەو ئەوتەی وەریگرتووە خۆی بەیاندەکاتەوە. ئەگەرچی لە فەرمی ئەمانەکاندا هەرسێ بەرهەمەکە سەر بەتەکستی سەربەخۆن، بەڵام ئەنفال هەڵی گشتی بەیەکتربەستنەوەی هەرسێکیانەو دواجار دەبنەوە بەسەر بەرگی کتێبێک، کە ئەنفالمان بە دەگەنەوە. لە (سەرزەمینی زیکزیکە)دا ئەگەر دەستپێکی ئەو پەسەیە بگەڕێتەوە، ئەوا هەمان ئەو بەسەروشوێنانەی دەخرێنە زیلەکەوەو بەرەو بیابانەکانی بابل دەبرێن، لە (بازنە داخراوەکانی بابل)دا لە گۆڕێکی بەکەمەڵدا دەدەزرێنەوە. تەواو لەو چرکەساتەی نموونەکانی

دوای ئەو کارەساتە پێوایە ئەنفالی جەهشتووە، لەئێستاو ئایندەیدا دەردەکەوێتەوە لە (ئێسپێر)دا عومەر سەید بەماندگێتەوە، گیانەوەی ئەنفال لە ئایندەی ئەمدا.

بەکورتی ئەمانەکانی عومەر سەید، ئەو دەنگە بەندەی ئەنفالە، لەو بەدەنگە ترسناکەوە دێت، کە باێیکشاوە بەسەر نەستی تاکەکانی کۆمەڵگای ئەمدا بە گشتی و دونیای ئەدەبی بەتایبەتی. لێدان و نەشتەرکارییەکی تووندە بەرووی ئەو وەهمە ترسناکەی لە نەستی مرۆڤی کوردا ئامادەیی هەیە؛ کە ئەنفال وەک ڕووداوێکی مێژوویی لە ڕابردوودا سەیردەکات و پێوایە جەهدراوە. هەوڵێکە بە هێناوەی ئەنفال بە ناو ئێستا، بە ناو نەست و بوونی ئەمە وەک کورد کە ئەنفال بەشێکی پێکهاتەیی وجودی ئەمەیە. بایخی ئەم بەرهەمانە چەندە بایانکردنی بەرووی دونیای دەرەوەی ئەمدا گرنگە، زیاتر لەوە بەرووی ناوەوەی خماندا گرنگی و بایخی هەیە. سە گورزن نە تەنیا بە ئەو بە دەنگیە فراوانەی ئێستای دونیای ئەمە، بەڵکو سەداو کاریگەری خەی دەگەیەنێت بە ئایندەش.

وەامێك بە نووسینەچەواشەکارییەکەی عەبدولەحمان فەرهادی!.. سەدیق سەعید رواندزی

ماوەیەکە لەمەو بەر، وتارێکم لە بارەی کتێبێکی نووسەرێکەوە نووسی و چەند ەخنەیەکم لە کتێبەکەی گرت و لە ێژنامەی هەولێردا باڵاومکردەوە. کەچی دواتر عەبدولەحمان فەرهادی کە خەی پێ ئەراگەنی کوردییە!! بەبێ ئەوەی هیچ پەیوەندی بە کتێبەکەوە یاخود نووسینەکەی منەوە هەبێت، بە داخەوە لە فەیسبووکی خەی ئەو ەپەیەی کە وتارەکەمی تێدا باوبۆتەوە، هاتووە سکانی کردووە و هەموو وتارەکەی بە قەەمی سوور نیشانە کردووە.کە گوایە ەخنە لە من دەگرێت و وا خوێنەر چەواشە دەکات کە من هیچ لە زمان و نووسین

و ەخنە نازانم.
لە ڕاستیدا، بە هیچ شێوەیەك مەبەستم نەبوو وەڵامی فەرهادی بدەمەوە،چونکە کاتی ئەوەم نییە بە نووسینی بێ مانا خۆم سەرقاڵ بکەم و ئەگەرکات قەرزکرابایە، قەرزم دەکرد بێ ئەوەی فریای خوێنەوەی کتێبی زۆرتر بکەوم. وەڵێ چونکە بەشێك لەو کۆلکە نووسەرانەی من پێشتر ەخنەی لێژیکیم لەکتێبەکانییانەوە گرتووە و خۆیان بوێری ئەوەیان نەبووە وەڵامم بدەنەوە ، بەدەرفەتیان زانیوە وهاتوون بەو نووسینە چەواشەکارییەی فەرهادی شاگەشکە بوونە (وەك ئەوپەندە کوردییەی دەڵێت: دوژمنی دوژمنم دۆستمە) کەوتوونەتە نووسینی کۆمێنت لە دژی من و بە داخەوە هەندێکییان پەلاماری کەسیەتیشیان داوم، ئیدی بە پێویستم زانی کورتە وەڵامێکی بدەمەوە بێ ئەوەی واز لەو چەواشەکارییانە بێنێ، لەخوارەوەش سەرنجەکانم دەخەمە ڕوو:_

1_ فەرهادی وتارەکەی لە فەیسبووکی خۆی نووسیوە، چونکە دەزانێت بە ئاسانی بۆی دەچێتە سەرو تێدەپەڕێت،خۆزگە کەمێك ئازایەتی و بوێریی ئەوەی هەبووایە،لە ڕۆژنامەی هەولێر سەرنجەکانی بنووسێ!!!.
2_ لەگەڵ ئەو پەیڕەوی ڕۆژخۆشەویستیم بێ هەموو ئەوانەی فەیسبووکییان هەیە و بەکاری دێنن، بەڵام سێ بەشی ئەو نووسینانەی لە فەیسبووك بڵاودەکرێنەوە،لای من بەهایان نییە.چونکە فەیسبووك سەکۆیەکی بێ دایك و باوکە و هیچ فلتەرو سانسۆرێکی نییە و هەموو کەسێك دەتوانێت چەواشەکاریی، تەشهیر، جوێن،ەتکردنەوە، وتاری بێ مانای لێ بڵاو بکاتەوە.
بۆنموونە: من لە فەیسبووك دەنووسم(شۆرزاد حەسەن چیۆکنووس نییە، بەختیار عەلی ڕۆماننووس نییە، مەریوان قانع ڕووناکبیر نییە، ئازاد عەبدولواحید ەخنەگرنییە، عەبدولموتەلیب عەبدوڵا لێکۆڵەر نییە، عەتا قەرەداغی نووسەر نییە…تد کێ دەتوانێت ڕۆگریم لێ بکات؟ بەڵام ئاخۆ دەتوانم ئەوانە لە ڕۆژنامەیەك یان گۆڤارێك بنووسم؟.
3_ خۆزگە فەرهادی بوێری ئەوەی هەبووایە لە ڕۆژنامەیەك وتارەکەمی شەن و کەو بکردایە و خاڵ بە خاڵ هەڵەکانی دیاربکردایە، نەك بە چەواشەکردن، هەمووی بە خەتی سوور وەك قوتابییەکی قۆناغی بنەڕەتی تۆوەربدات.چونکە ئەو هەڵەی بە ژێر وشەی وەها داهێناوە، کە هیچ هەڵەیەکییان تێدا نییە.

4_ خودی فەرهادی، بە واژەی خۆی دیوانە شیعرێکی بێ ناردووم بە بێ ئەوەی بیناسم. من ئەگەر لە بارەی دەردە دڵەکانییەوە نەك شیعرەکانی، وتارم نووسیباو بەشان و باڵی ئەوەم هەبدایە،دڵنیام

ئەگەر هەموو نووسینەکانیشم هەڵە بان بۆ دەنگی لێ دەکردم.

5_ من تا ئێستا کەم ڕۆژنامە و گۆڤار هەیە، وتارم لێ بڵاو نەکردبێتەوە. تۆبڵێی فەرهادی لە ستافی ئەو بڵاوکراوانە ڕۆشنبیرتروبە توانا ترو زمانزانتر بێت؟ڵێی تۆ دەچێت کەسێك هیچ لە زمان و ڕێنووس نەزانێت و بەسەدان وتاریشی بڵاوکردبێتەوە؟

6_ فەرهادی لە کاتێکدا ڕەخنە لەلایەنی زمانەوانی و ڕێنووسی وتارەکەی من دەگرێت، بەڵام هەر خۆی لە چڕاوی تریفەدا، وشە هەیە بە دوو شێوە و بە دوو ڕێنووسی جیاواز نووسیویەتی.

7_ لەڕاستیدا، لە هەرێمی کوردستان زمانێکی ستاندارو یەکگرتوو نییە تاکو وەك فۆرمێکی جێگیری نووسین هەمووان پەیڕەوی بکەن، بۆیە هیچ کەس ناتوانێت ڕێنووسی خۆی گشتاندن بکات بە سەر نووسەرێکی دیکە. تەنانەت بەشێك لە چەمك و دەستەواژەکان،لە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی تر دەگۆڕێت.بۆنموونە: ئێمە لە ڕواندز دەڵێین:(تەنشت) واتا پیتی(ی) تێدانییە.

8_ فەرهادی بە لایەوە سەیرە کە من فەیسبووکم نییە و دەڵێت:_ چۆن دەبێت نووسەر فەیسبووکی نەبێت!! ئەو بەڵێزە، بە داخەوە هێندە بۆ ئاگایە لە دنیا، نازانێت دانان و دانەنانی فەیسبووك، بەشێکن لە ئازادیی و ژیانی کەسی و تایبەتی هەر مرۆڤێك. وەك چۆن ئەو فەیسبووکی هەیە و چەواشەکاری تێدا بڵاو دەکاتەوە،بەهەمان شێوە دەبۆ باوەڕیشی بەوە هەبێت کەسانێك هەبن فەیسبووکییان نەبێت. بەڵام من ئەو هەڵوێستەی فەرهادیم بەلاوە ئاسایییە، چونکە دەزانم بەشێکی زۆری بەناو نووسەران و بەناوونابکبیرانی کورد، هەموو سمێڵ سوورێك لایان هەمزە ئاغایە،بۆیە لاشیان وایە ئەگەر کەسێك فەیسبووکی نەبوو ئیدی نووسەر نییە بەتگەیشتنی خۆیان!!..

9_ لە ڕاستیدا، نووسینەکەی فەرهادی نیگەرانی نەکردم، ئەوەندەی کۆمێنتی بەشێك لە کۆمێنتچییەکان(هەبەتە هەمۆیان نا)ئازاریان دام. چونکە ئەوان بەبۆ ئەوەی نووسینەکەی منیان بینیبێت و خوێندبێتەوە، بە بەغایانە(لەگە عامێ بێ شامێ) کەوتوونەتە ستایشکردن و دەستخۆشانە لە فەرهادی، کە باش دەزانم ئەمانە شینەکەیان بۆچییە. لەوکۆمێنتچییانە هەیە شاعیر نییە، هەیانە پەنجا ساڵە چیڕۆك دەنووسێت، بەڵام لە هەولێر کە شارەکەی خۆیەتی کەس ناینارسێت!!هەیانە پسپۆرییەکەی بواری بەرەنگاربوونەوەی تووندوتیژی دژی ژنانە و فۆی بە سەر ئەدەب و زمان و ڕەخنە و

نووسەوە نییە، کەچی نووسیویەتی سەدیق هیچ لەزمان نازانێت. من لە ئستادا، هیچ قسەیەکم بۆ ئەوان نییە، بەڵام لە داهاتوودا خوا یاوەرم بێت یەك بەیەك نووسینەکانییان شڕقە دەکەم،ئەو کات بە بەڵگە بۆ هەموو لایەك دەردەکەوێت و ساغ دەبێتەوە، کە کێیە لە نووسین و هەخنە نازانێت؟ من یان بەشك لەو کەمنتچییانە؟

10_هیوادارم فەرهادی، ڕۆژ لەکاتی من بگرێت و سەرقاڵم نەکات بەوەڵام و وەڵامکاری،چونکە ئەو هەرچییەك بنووسێت، ئیدی لای من وەڵام نادرێتەوە.چونکە (حەمە سەعید حەسەن) کە هەخنەگرێکی هەرە بەتوانای کوردە و فەرهادیش چاکی دەناسێت! بەو پێیەی پێشتر لە بارەی شیعرەکانی ئەو نووسیویەتی، قسەیەکی جوانی هەیە و دەڵێت: (نووسەرانێك هەن وتارت لە سەر دەنووسن، باست دەکەن، ناوت دەهێنن، بۆ ئەوەی تۆش وەڵامیان بدەیتەوە و لە نووسینەکانتدا ناویان بهێنی، تاکو لە پەراوێزی ناوی تۆوە بناسرێن)..
لەگەڵ ڕۆزم بۆ خوێنەران و داوای بەخشین دەکەم ئەگەر لەشوێنکدا کاردانەوەیەکم هەبووبێت، چونکە بڵێسە لەگڵهەڵدەستێت!!!…

خەتەنەکردن بەشێوەیەکی بەرچاو کەمیکردووە … شەماڵ رەئووف

پێویستە گۆڕانکاری لە یاساکان بکرێت ، تابتوانرێت بەتەواوی ئەو دیاردەیە بنبڕبکرێت

بەپێی ئەو ئامارانەی بەردەستن، دیاردەی شێواندنی ئەندامی مێینە یان خەتەنەکردنی ژنان بەشێوەیەکی بەرچاو لەکوردستان کەمیکردووەو حکومەت و ڕێکخراوە مەدەنییەکان هاوشانی یەکتر کار بۆ نەهێشتنی ئەو دیاردە خراپ و ناشارستانییە دەکەن.
خەتەنەکردنی مێینە دیاردەیەکی لەمۆژینەی کۆمەڵگاکانە ، هەردوو ڕێکخراوی تەندروستی جیهانیی و ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان بۆ منداڵان (UNISEF) لە ساڵی 1997 بەیاننامەیەکی هاوبەشیان لە دژی شێواندنی ئەندامی مێینەی ژنان دەرکردوو بەتاوان دژی مرۆڤ ناساندیان. بەپێی ئامارێك کە لە 2016 دا لەلایەن ڕێکخراوی

تەندروستی جیهانییەوە ئامادە کراوە نزیکەی 200 ملیۆن ژن بەدەست شواندنی ئەندامی مینەیانەوە دەناڵێنن ،عێراق و هەرێمی کوردستانیش لەم دیاردەیە بەبەش نییە.

لە ساڵی 2004 ڕێکخراوی (وادی ئەمانی) لە میانەی سەردانی تیمە گەڕەکانیان بۆ چەند گوندێکی گەرمیان بۆیان دەرکەوت کە ژمارەیەکی زۆر ژنانی ئەو ناوچەیە ئەندامی مینەیان شوێندراوە. بەپێی ڕاپۆرتی ڕێکخراوەکە چاوپێکەوتنیان لەگەڵ نزیکەی 1500 ژن و کچی ئەو ناوچانە کردووە، بۆیان دەرکەوت 907 ژن و کچیان ڕوبەڕوی ئەو بارودۆخە ببونەوەو دواتر لەبەدواداچون لێکۆینەوەیەکی هاوشێوە لەسەر هەمان دیاردە لە سنوری پارێزگای هەولێر دەرکەوت لە 440 ژن 380 یان خەتەنەکراون! ئەمەش ڕێژەیەکی ئێجگار بەرز بوو .
لە هەرێمی کوردستان ئەو زانیاریە مەترسیدارانە کاردانەوەی زۆری دەسەڵاتداران و ڕێکخراوە جیهانیی و ناوخۆییەکانی بەدوای خۆیدا هێنا، دوای ماوەیەك (ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان) و ژمارەیەکی زۆر ڕێکخراوی ژنان کەوتنە جوڵەو کارکردن لەسەر ئەو پرسە، هەرچەند ئاماری نوێ و وورد بەردەست نییە، بەڵام بەقسەی ڕێکخراوە مەدەنیەکان و چالاکوانان، ئەو دیاردەیە لەم چەند ساڵەی دوایی لەپاشەکشەیەکی گەورەدایەو کەمیکردووە.

دکتورە سەنا ڕەشید پسپۆری نەخۆشیەکانی ژنان دەڵێت " خەتەنەکردنی مینە دیاردەیەکی ناشارستانیەو ژیانی ژن دەخاتە مەترسی گەورەوە ، وا دەکات نەتوانێت سەرکەوتوو بێت لە ژیانی هاوسەریدا ، چونکە بینی بەشێك لە کێئەندامی زاوزیی ژن ڕاستەوخو کار دەکاتە سەر ژیانی ، لە لایەك شیوەکەی ناشیرین دەکات ، لە لایەکی تریشەوە هەستی سێکسی کەسەکە کەم دەکاتەوە ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی هەر لەسەرەتای پرسەی هاوسەرگیرییەوە پەیوەندیەکانی نیوان ژن و مێرد لاواز بکات، زۆر جار کێشەکەی جیابونەوە دەبێت .
دکتۆرە سەنا دەشڵێت " بەداخەوە چارەسەری ئەوتو بەردەست نیە تا ئەوانەی خەتە کراون چارەسەریان بۆ بکرێت، گرفتی گەورەش ئەوەیە زۆرینەی ئافرەتان ناتوانن گوزارشت لەو تاوانە بکەن کە بەرانبەریان ئەنجام دراوە"
ن.ع ژنێکی جیابووەوە لە مێردەکەی لە سەرەتای نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو لەگەڵ کچانی گەڕەکەیان خەتەنەکراوەو کاریگەری خراپی خستووەتە سەر ژیانی ، ئەو بەم شێوەیە دوا " تەمەنم نزیکەی 12 ساڵ دەبوو لە ماڵێك کێیان کردینەوە لە بۆنەو ئاهەنگ دەچوو ، هەستمان دەکرد لە ژورێکی بەرانبەرمان خەڵکی تری لێیە، ئێمەیان ڕیز کردبوو

هەر جارەو یەکێکمانیان دەکردە ژوورەوە ، کە چوومە ژورەوە بینیم ژنێکی پیر دانیشتووە ، دوان بە توندی دەیان گرتین و ئەویش کاری خۆی دەکرد ، کە تەواو دەبوین توانای ڕێکردنمان نەبوو ئەوەندە ماندویان دەکردین و ئازاریان دەداین "
ئەو سەبارەت بە کاریگەریەکانی خەتەنەکردنەکە لەسەر ژیانی گوتی " من لەو تەمەنە منداڵیە هەستم بە هیچ نەدەکرد ، بەڵام کە گەورە بووم و هاوسەرگیریم کرد و تێکەڵ بە خەڵك بووم زانیم کە من جیاوازترم لەوان و حەزی سیکسیم کەمە ، هەر ئەوەش وای کرد نەوانی من و مێردەکەم پر بێت لە بێشایی و هاوسەرگیریمان بە جیابونەوە کۆتایی هات .

س.ع ژنێکی خەتەنە کراوە ، تەمەنی لە نیوان 50 – 60 دەبێت ، ئەو بە سوعبەتەوە باسی خەتەنەکردنی خۆی بۆ کردین و سور بوو لەسەر ئەوەی کە ئەو کلتورە دەبێت بەردەوام بێت ، ئەو دەڵێت "من لە پێلی 3ی ناوەندی بووم هەموومانیان کۆکردەوە و نزیکەی چل منداڵ دەبووین ، هەموومانیان لەماڵ دراوسێیەك کوکردەوە ، دەرگاکەشیان داخست تا کەس رانەکات ، هەموومانیان خەتە کرد ، زیڕەو گریانی منداڵ ئەو ناوەی گرتبوو ، هەبوو رای دەکرد و دەیان هێنایەوە ، بە بیرم دێ خوشکێکم هەرچەن هەوڵیان لەگەڵدا نەهات ، بابم زۆری لێدا سودی نەبوو هەر نەهات "
ئەو بە سوربونەوە لەسەر دیاردەکە گوتی " ئەوە عادەتێکی کۆمەڵایەتیەو شتێکی باشە دەبێ هەموو کچێك بۆی بکرێت ، من خۆم لە ساڵانی نەوەدەکان لە نەخۆشخانەیەکی هەولێر کچەکەی خۆم خەتەنە کرد ، هیوادارم ئەو کەلتورە هەر بمێنێت و ڕۆزی لێ بگیریت "

لەیلا ئەحمەد والی کارمەندی تیمی گەران لە ڕێکخراوی وادی ئەمانی وتی " ڕێکخراوەکەمان ساڵی 2004 یەکەم ڕۆژەی شەواندنی ئەندامی مەینەی بلاو کردەوە، هەر ئەو کات کەمپینێکمان ڕاگەیاند دژ بە دیاردەکەو تا ئێستاش بەردەوامین " لەیلا دەڵێت " خۆشبەختانە ئاماری نوێی ئەمە ئەوە ڕوون دەکەنەوە کە دیاردەکە بەڕۆژەیەکی بەرچاو کەمی کردووە، ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ وشیاربونەوەی کومەڵگا، کە بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ چالاکی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی لە هۆشیاریی تەندروستی تا دەگاتە هۆشیاریی یاسایی بەشێوەیەکی گشتیی "
لەیلا باسی ئامارو زانیاریی نوێی ڕێکخراوەکەیانی کرد" ئەمە لە ساڵی ڕابردوو بۆ ماوەی 10 مانگ لە کوکردنەوەی زانیاریی، شێوازێکی نوێمان پەیرەو کرد، ئەویش ئەوەیە کە ژنانی بەتەمەن یان ئەوانەی

لە رابردوو بەو دیاردەیەدا تێپەڕون نەمانخستە ناو ئامارو زانیارییەوە، بەڵکو لە منداڵی ساواوە تا 14ساڵیمان وەرگرت، دوای وەرگرتنی زانیارییەکان بۆمان دەرکەوت کەمترین دیاردەکە بەشوەیەکی زۆر کەمیکردووە، بەپێی ئەوەی بینیمان زۆربەی ئەوانەی پشتر واقعە تاقە تێپەیون نایانەوی نەوەکانیان توندوتیژیان بەرانبەر بکرێت" ئەو دەشێت " لە ئیدارەی گەرمیان دیاردەکە تەواو کەمبۆتەوە، ئەو رژێمە زۆر کەمبۆتەوە، بەپێی ئامارو زانیاریی ئێمە کەکراوە لەتەمەنی یەك ساڵییەوە تا 25 ساڵی دەرکەوتووە تەنها لە 5%ی ژنان یان کچان بەرامبەریان کراوە "

بۆ دڵنیابوون لەو زانیاریی و بەراوردکردنی ئامارو زانیارییەکان، چوینە لای ئەنجومەنی باڵای خانمان کە فەرمانگەیەکی تایبەت بەداکۆکی کردن لەژنان-ە لەحکومەتی هەرێمی کورستان، دەرکەوت ئاماژەکان لەیەکترییەوە نزیکن. پەروین حەسەن ئەندامی ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان پێی وتین " ئێمە لە ساڵی 2015 بەهاوکاری هەردوو رێکخراوی یونسێف و هارتلاند کە رێکخراوێکی تایبەتمەندە، ئامارو لێکۆڵینەوەیەکی وردمان کرد کە شەش هەزار کچ و ژن وەرگیران و لە 2016 تەواو بوو، لە کۆتاییدا دەرکەوت کە رژێمی شواندنی ئەندامی مەینەی ئافرەت زۆر کەمیکردووە "
ئەو لێپرسراوەی ئەنجومەنی باڵای خانمان وتی "بەشداربوان لە تەمەنی 4 ساڵ بۆ 14 ساڵی بوون، جگەلەوەی کە روپێوی دایکانیشمان وەردەگرت تا بزانین جیاوازی نیوان ئەوان و کچەکانیان چەندە تا بۆمان دەرکەوێت دیاردەکە زیادی کردووە یان کەمی کردووە. لە کۆتاییدا دەرکەوت دیاردەکە زۆر کەمی کردووە، واتە جیاوازییەکی ئێجگار زۆر لەنێوان ئامارو زانیارییەکانی پێشوو ئێستادا هەیە.

لێکۆڵینەوەکەی ئەنجومەنی باڵای خانمان بە نامیلکەیەك لە ژێر ناوی (پوختەی راپۆرتی روپێوی رژێمی بڵاوی خەتەنەکردنی مێینە لە هەرێمی کوردستان – عێراق 2015-2016 بڵاو کراوەتەوە ، تێیدا هاتووە لەنێوان ئەو ژنانەی زانیارییان لێوەرگیراوە44,8 % خەتەنەکراون ، لەبەرانبەردا کچ و نەوەکانیان کە زانیاریان لی وەرگیراوە رژێمی خەتەنەکردنیان 10,7 % ە ، ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کەمترین رژێمی دیاردەکە گواستراوەتەوە بۆ نەوەکان .
لە لێکۆڵینەوەکەدا جیا لە وەرگرتنی داتای دروست، بەراوردیشکراوە لە نێوان دایکان و کچان، واتا لەبەدواداچونەکەدا لێکۆڵینەوە لەگەڵ هەردوکیاندا کراوە، لە لایەك ژنانی بەتەمەن، واتە ئەوانە وەرگیراوە کە لەرابردوو کراون، هاوکات ئەو کچانەش کە تەمەنیان لە

4 – 14 ساڵیە، بەم شیوەیەی خوارەوەیە:
پارێزگای سلێمانی 60,3%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن بە خەتەنەکردندا تێپەڕیون، بەڵام 11,8 %ی نەوەکانیان خەتەنە کراون.
پارێزگای هەڵەبجە 40,0% ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون بەڵام 1,1%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون.
پارێزگای هەولێر 67,6%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون ، بەڵام 16,7%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون .
لە پارێزگای دهۆك 7,4%ی دایکان و ژنانی بەتەمەن خەتەنەکردندا تێپەڕیون بەڵام 4,1%ی نەوەکانیان خەتەنەکراون.

بێ روبەڕوبونەوەو هەوڵدان بێ نەهێشتنی ئەو دیاردەیە هەم حکومەت و هەمیش ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان وەك خۆیان دەڵێین نەوەستاون، ئەنجومەنی باڵای خانمان لەگەڵ ڕێکخراوی سندوقی نەتەوەیەکگرتوەکان بێ دانیشتوان UNFPA کار لەسەر بنبڕکردنی دیاردەکە دەکەن . پسپۆری تایبەتمەندیان هێناوەو بەردەوام دەبن لە هەوڵەکانیان .
لەپاڵ گرفتی کێمەڵایەتیدا هاوکات، بەشێك لە دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی کێمەڵی مەدەنی گلەیان لە یاسا و کاراکردنی یاساکان هەیە، کە نەیتوانیوە ببێتە ڕێگرو لەمپەر لەبەردەم ئەو دیاردە خراپە.

پەروین حەسەن ئەندامی ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان گلەیی هەبوو ، ئەو گوتی" گرفتی گەورەی یاساکە ئەوەیە تاوانی خەتەنەکردنی نەکردووەتە مافی گشتیی، بۆیە دەبێ ئەو کەسەی تاوانی بەرانبەر کراوە سکاڵا بکات یاخود کەسێك لە خزانەکەی سکاڵا بکات، کە ئەمە زۆر قورسە کەسەکە خۆی بتوانی ئەو کارە بکات. یاخود زۆر جار خودی خیزانەکە خۆی ئەو تۆندوتیژییە کردووەو بەشکە لە تاوانەکە، ئیتر چۆن دەچێتە دادگا و سکاڵا تومار دەکات؟! بۆیە ئێمە وەك ئەنجومەنی خانمان داوامان کردووە کە یاساکە هەموار بکرێتەوە، یاخود یاسایەکی نوێی تایبەت بەو دیاردەیە دەربکرێت، بۆ ئەمەش دیسان ئێمە بە پرۆژە کارمان لەسەر کردووە "
رازاو محمد چالاکوانی بواری ژنان و ئەندامی پێشوی پەرلەمانی کوردستان لێژنەی بەرگری لە مافی ئافرەت لە خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان، ئەو خولەی کە یاسای بەرەنگاربوونەوەی تۆندوتیژی خزانی تیا نوسراوەتەوە دەڵێت "خەتەنەکردنی مێینە دیاردەیەکی زەق بوو، ئەم دیاردەیەو تەواوی دیاردەکانی تر لە پرۆژە یاسای (تۆندوتیژی دژ بەژنان) کۆکرایەوە، دواتر کە لە لایەن لێژنەی بەرگری لە مافی ژنان و لێژنەی کار و باری کۆمەڵایەتی پەرلەمان کاری تێداکرا ،

گەشتینە ئەو دەرئەنجامەی کە بەهۆی ئەوەی توندوتیژیەکان لە چوارچێوەی بواری کۆمەڵایەتی و خیزانن، پرۆژەکە بگەڕێت بۆ (بەرەنگاربونەوەی توندوتیژی خێزانی) و لە ساڵی 2011 بوو بە یاسا "

رازاو پسپۆرە لە یاسای باری کەسێتی بە گلەییەوە گوتی " یاساکە کەموکورتی زۆری تێدایەو دەبێ دەستکاری بکرێت، لایەن هەیە پێی وایە دەبێت ئەو یاسایە نەمێنێت و یاسایەکی نوێ دابنرێت، ئەمەش بۆتە ترسێکی گەورە لە بەردەمماندا. دەترسین بەدیلی باش نەبێت، بۆیە لە دوێياندا ماوینەتەوە " . ئەو گلەیی لە دەسەڵاتی جێبەجێکردن هەبوو " لە سەرەتاوە لایەنی جیبەجیکار کەمتەرخەمبووە لە جیبەجێکردنی برگەو مادەکانی قانونەکە، بەڵام دواتر لەسەر داوای پەرلەمان کارا کرایەوە"
بەقسەی زانایانی ئاینی ئیسلام، هیچ پاڵپشتییەك یان دەقێکی ئاینی نییە رێ بەم دیاردە خراپە بدات. بەکو بەشێکی زۆر لە زانایانی ئاینی خۆیان شانبەشانی رێکخراوەکان بەشداربوون لە ڕۆشنبیرکردنی کۆمەڵگا دژ بەدیاردەکە، وەك چۆن مامۆستایەکی ئاینی ئیسلام پێمان دەڵێت ئەوەی زانست دەریبخات زیانی بۆ مرۆڤ هەیە ئاین دژی دەوەستێتەوە.

مەلا ئیدریس ژاڵەیی مامۆستای ئاینی و بەرپرسی ئەوقافی گەرمیان دەڵێت " لە کاتی خۆیدا عورف و عادەت هەبوو بووە لە هەندێك لە وڵاتانی روژهەڵاتی ناوەڕاست ، بەڵام فەتوای ئاینی پیروزی ئیسلام بەپێی سەردەم و قۆناغەکان گۆڕاوە، ئاینی ئیسلامیش لەسەر بەرژەوەندی مروڤ بیناکراوە. هەرشتیك دژی مروڤ بیت ئەوە ئاینی ئیسلام دژی دەوەستیتەوە، بۆیە دڵگرانین کە زۆر جار خەتەنەکردنی مێینە دراوەتە پاڵ ئاینی ئیسلام، لە کاتێکدا جگە لە عادەتی کۆمەڵگا هیچی دیکە نەبووە "

گێردوونناماێ پێشەوا کاکەیی

دووەم کتێبی بەاوکراوەکانی نووسیار بەاوکرایەوە.

بەاوکراوەکانی نووسیار لە یەکەمین دەرکەوتنیدا، لە زنجیرە

کتێبی «خەرمانەی نووسیار» کتێبی «گەردووننامە»ی پەشوا کاکەیی چاپ و بڵاو دەکاتەوە.

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی ٢٠١٥ بۆ ٢٠١٨ نووسراون، پێک هاتووە لە ١٠ شیعر، لە دووتوێی ١٠٨ لاپەڕەدا. کە کاری دیزاینووس و هەڵچن: وشیار عەلی، بەرگ و نەخشەسازی ناوەوە: محەمەد زاری ئەنجامی داوە، هەروەها لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی چاپ کراوە.

ئەم بەرهەمە: ئەزموونکی نوێی شاعیرە، کاکەیی لەم بارەوە دەڵێت: ئەم بەرهەمم: لەمێژە دونیای فیزیکی و میتافیزیکییەوەیە، لە لایەکەوە خەدانەوەیە بەر حیکمەی بوون و لایەکی دیکەشەوە زمان چۆن دەڕوانێتە ئەو دوو دیوە، چۆن زمان دەخاتەوە نێو ماڵی بوون. ئەوەی من گرنگمە بیکەم، ئەوەیە هاوسەنگییەک بە وشە بگەمەوە و چیدی وشە لە خودێتیی مرۆڤدا قەتیس نەکرێتەوە. قووبوونەوە لە شەو، یان تەنیاییی چکچکیلەیەک، سڤڕکردن بە نێو جیهاندا یان چوونەنێو-جیهانەوە بچووک نەکرێتەوە بە خودێتی(ـی من و تۆ و ئێمە)، بەکوو کارکردن بێت لەسەر شەو، گەردوون وەک هووبڕی گشتی، ئەستێرە، یان هەرهەسارەیەکی دیکە، بگرە گەمەی مەیموون، هوانین لە گیاندار، جوانیی هووک، هامان لە باڵندە و... تا دوایی. لە هووبڕەکی گشتیدا خەی وەک خەی بناسرێت و خەی لە کایەی شیعریدا وەک خەی بەشدار بێت، نەک ببنە کەرەستەیەکی شیعری بە خودێتیی شاعیر. هاوکات، گفتوگۆیەک لە نێوان «یاسین حوسێن و پەشوا کاکەیی،» لەمێژە «شەونامە، بە تامی هەشنایی» ئەنجام دراوە، کە شیعرە دەپاڵ گەردوونناماندا. هەروەها، «شەنیار جەلال» خوێندنەوەیەک بە نێوی: «ئەدەبی زانستییانە و زانستی ئەدەبییانە» بە کتێبەکەی نووسیوە.

«شەنیار جەلال» لەبارەی دەقی شەونامەی نێو گەردوونناماە، دەڵێت:

ئەدەبی زانستییانە ناونیشانەکە بە هەوەکانی «پەشوا کاکەیی»ـی دادەنێم، کە لە دەقەکانیدا تەقەڵای ئاشتکردنەوەی سروشت و مرۆ دەدات. ئاخر هەر لە ئەزەڵەوە مرۆ وای هوانیوە کە خەی لە گەردوون قەبەترە و چۆن «بوون»ـی لە خزمەتدایە، بۆ چێشنە لە دەقەکانیشدا خەی بەسەر سروشت و گەردووندا دەسەپێنێت. هەروەتر لەرە و لەوە قامکبەدەستی چوون کاکەیی دەخوێنینەوە، دەروونمان گۆڕاوپژەن دەکات. ئاخر گرنگییەکەی لەوەدایە بەسەر تەختەشانەی تاریکییەوە سەمای هووناکیمان نیشان دەدات. ستەرکی وێنەکەشمان نیشان دەدات بە تروسکەبڕیەی دەست و قامکی.

«یاسین حوسێن» لەبارەی دەقی شەونامەی نێو گەردوونناماە، دەڵێت:

ئەم هەوڵەی تۆ جێی دەستخۆشییە کاکە پەشوا، بە تایبەت لەگەڵ ئەو هەستیدەدام، کە دەڵێیت: «چیدی شەو تاریک نییە.» هەڕ

ڕووناکییەکی نییە، ئەگەر شەو هەشنی نەکات، گەشاوەیی هەژ گەشاندنەوەی شەو، دەزینەوەی ڕووناکیی شەو کارەکی گرنگە، چونکە ئەگەر لە شەودا نەبینیت، بینینی هەژ مانای نییە. لە شەودا تاریکییەک نییە، جگە لەو نابینایی‌ەی مرۆڤ کە بەسەر شەودا سەپاندوویەتی. پرسیار ئەوەیە ئەگەر چاو و زمان نەبێت، مرۆڤ چۆن ڕووناکی و تاریکی بە وشەکانی وەسف دەکات، بەڵام ئەگەر ئاگاهیی مرۆڤ کار بکات کە سروشتی بوونە، ئەوا لە شەودا باشتر دەبینێت و لە بەدەنگیەدا باشتر دەدوێت. ئاگاهی واتە دەزینەوەی تەواوی بوونەکان لەناو خوددا.

پێشەوا کاکەیی، خاوەنی چەند کتێبێکی شیعرییە، هەروەها خاوەن پەڕەی شیعرییە، بە ناوی: «شعر/هەڵە» کە کارنامەکەی لە هەشت پەڕە پێک هاتووە، ئەوانیش:

١- ئەفریقانامە، بە تامی شیعر.
٢- زەمیننامە، بە تامی شیعر.
٣- ئەمریکای باشوور، بە تامی شیعر.
٤- ئەمریکای باکوور، بە تامی شیعر.
٥- زەریا و بەستەڵەکی باشوور، بە تامی شیعر.
٦- ئەقیانووسیا، بە تامی شیعر.
٧- ئاسیانامە، بە تامی شیعر.
٨- ئەوروپانامە، بە تامی شیعر.

شاعیر، لە ساڵی ٢٠١٦ەوە تاکوو ئێستا، چوار پەڕەی نووسیوە، ساڵی ٢٠١٨، لە دوو کتێبدا بە چاپی گەیاندوون، بە ناوی: «ئەفریقانامە و زەمیننامە، بە تامی شیعر» و «ئەمریکانامە، بە تامی شیعر»

پارچە شیعرێک لە کتێبەکەوە:

شەو لەوەتی چووەتە دونیای مەدەرنەوە،
مانگ تووشی نەخۆشیی لەبیرچوونەوە بووە؛
لە نەخۆشخانەی گەردووندا پاڵ کەوتووە و
یەک ئێستەرەش ناناسێتەوە.

بڵاوکراوەکانی_نووسیار Nûsyar Books

لە هەوڵێکی نوێ و لەژێر ئەو کەلێنە زەڕەی دونیای چاپ و بڵاوکردنەوەدا، «نووسیار» هەوڵ دەدات ببێتە دەروازەیەک بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێب بە چەندین زمانی جیهانی. ئەم خانەیە دەبێتە پردێک لە نێوان هەژهەژات و هەژئاوا و چەندین کتێب بە زمانی کوردی و زمانەکانی تر بڵاودەکاتەوە، هەروەها جێخت لەسەر کاری وەرگێڕانیش دەکات لە زمانەکانی تر بە کوردی و بە پێچەوانەوە. خانەیەکی سەربەخۆیە و تەنها ئامانجی گەیاندنی هۆشبەریەیە و ئیشکردنە لەسەر بەدەرخستنی هۆشبەری و دیدی جیاواز و دونیای

جوانیەکان.

وەک کارەکی نوێ بۆ هاکراوەکانی «نووسیار» هەوڵدەستێت بە دابینکردنی ژمارەی پێناسەی هەر کتێبێک کە بە ژمارەی ISBN ناسراوە یان ژمارەی نێودەوڵەتی کە نووسینگەی تایبەتی خۆی هەیە کە سەر بە دەسکخراوەکی نێودەوڵەتییە بە سپاردن و پێدانی ئەو ژمارەیە، هەتا لە زۆربەی تەلەکانی نێت یان فرۆشگاکانی کتێب و کتێبخانەکان کتێبەکە پێناسەی خۆی هەبێت. بۆ هاوکراوەکانی نووسیار لە ئێستادا ئەو کەدەی دەستبەر کردووە لەلایەن سەنتەری کتێبخانەکانی دانیمارک و هەروەها کتێبەکانی نووسیار لە ئەرشیفی کتێبخانەی شانشینی دانیمارک پارێزراو دەبن.

سەرەتا بە دوو پرۆژە دەتە مەیدانی چاپ و بڵاوکردنەوە:

- پرۆژەی زنجیرە کتێبی «خەرمانەی نووسیار» کە تایبەتە بە بڵاوکردنەوەی کتێبی شیعریی و دەق و چیرۆک و کورتە ڕۆمان.
- پرۆژەی «نووسیار» بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی چەندین کتێبی جیاواز لە زۆربەی بوارەکانی ڕۆشنبیری و فەلسەفە و هونەر و وەرگێڕان.

بڵاوکراوەکانی نووسیار لە کۆتایی ساڵی 2018 دامەزراوە.

دەسەڵاتی چوارەم … ئاری زەندینی

زاراوەی دەستەڵاتی چوارەم بۆ هەموو کەرەسەکانی ڕاگەیاندن دەبڕێن بە گشتی و ڕۆژنامەوانی بەتایبەتی لەلایەکی تریشەوە ئەوەندەی ئەم زاراوە بە کاریگەری لە سەر ڕای گشتی چ بە گۆڕینی و یان زەمینە سازکردن بۆ خوڵقاندن و ڕازیکردنی وەرگر واتە کەمەڵاتی خۆک بە بابەتێک کە ئامانجێکی گرنگی لە پشتەوە بێت بە ڕێنوێنی و هاندانی ڕای گشتی ، ئەوەندە پەیوەندی بە بواری ڕۆشنبیری هۆشیاری مەعریفەوە نیە هەرچەندە بیر و بۆچوونکان جیاوازان لەسەر ناونان و سەرهەڵدانی ئەم زاراوە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمەوە دوای ئەو پشکۆتن و بازدانە خێرانەی کە ڕۆژنامەوانی بە خۆیەوە بینی

هەندێک بە وەی دەبەستنەوە کە ئەمیش دەستکاتی چوارەم دوای دەستکاتکانی یاسادانان و جێبەجێ کردن و دادوەری بەو پێ یەی کە کاریگەری و زەری لە سەر خەڵکی هەیە کە کاریگەرییەکەی لە حکومەت دامودەزگاکانی تر کەمتر نیە .

لایەکی ترەوە ئاو بەچوونی جیاواز هەیە لە سەر سەرهەڵدانی ئەم زاراوەو کە بووە
یەکەم جار بەکاری هێناوە.
ئایک هەیە کە یەکەم جارەژوونووسی ئسکتلەندی(توماس کارلیل) بەکاریهێناوە لە کتێبی (پاڕاوانکان و پەرستنی پاڵەوان) ساڵی ١٨٤١ زاینی
کە چەند ڕستەو دەستواژەیەکی لە بیرمەندی ئەرلەندی(ئیدمەند بیرک) وەرگرتبوو کە باسی سێ پارتەکە یان سێ چینەکە
کە حوکمەانی وەاتیان دەکرد ئەو سەردەمە واتەپیاوانی ئایینی و دەوڵەمەندەکان و هێشە خەڵکەکە (گەل) کە وتوویەتی پێیامنەران و هێژنامە نووسانیش چین و پارت و دەستکاتی
چوارەمن و کاریگەری زەریان هەیە لە سەر کەمگا بگرە لە سێ چینەکەی دی زیاتر.
ئەڵە لەم سەردەمی پێشکەوتنە خرایانەی زانست و تەکنەلۆجیادا کە جیهان بووەتە گوندێکی بچکۆلانە و لە هەمانکاتدا سیستەمی دیموکراسی چ بەڕاست وچ بە درۆش
بە ئاست و ئادەی جیاجیا لەرەو لەوە پیادە دەکرێت هەموو ئەمانە بە چی پێوانە و هۆسەنگاندنی بە دەکرێت کە کە دیموکراسی و دیموکراسخواز و لەکوە
مافەکان پێشێل دەکرێت ئەگەر میدیا و هێژنامەنووسان نەبێت.

لەبەرئەوە بە بە میدیا و هێژنامە نووسان و ئاگەیاندنەکان زەر ئەستەمە دیموکراسی جێبەجێ بکرێت و لەبەرئەوە میدیا و میدیاکاران کەکەو بنەماو ئەگزەکی زەر کاریگەر و پێکهێنەرو خوڕەنەری سیستەمی دیموکراسین و بەبە میدیا ستەمە باس لە دیموکراسی بکرێت تەنانەت بە نموونە هەڵبژاردن کە سەرتاو دەستپێکی سیستەمی دیموکراسیە بەبە میدیاو ئاگەیاندن بەڵەوناچێت چ لە هاندانی خەڵک بە بەشداری چ بە بانگەشەی لیست و کاندیدەکان دواتر چەنێتی بەڵەوچوونی هەڵبژاردن و ئاستی پاکی و بگەردی پرسەکە کە میدیا هەڵی چاودێری کردنی لە گەڵ دامودەزگاکانی تردا دەگرێتە ئەستە .بێیە لە ساڵی ٢٠٠٥ دا کەنگرەی نەو دەوڵەتی ساڵانەبە ئازادی هێژنامە نووسی لە ئاگەیەندراوەکدا ئایگەیاند (کە میدیای ئازادو سەربەخۆ و فرە هەنگ فاکتەرێکی بنەڕەتیە بە مسۆگەرکردنی لێپرسینەوەو شەفافیەت و بە بەشداریکردن وەکو هەگزێکی بنەڕەتی بە

حوکمڕانیەکی ڕەشید و گۆشەکردن لەسەربنەمای مافەکانی مرۆڤ).

بە ئاوڕی میدیا ڕەسمی ،استقینەو کاریگەری خۆی ببینێت پێویستە لە ئاستێکی باڵای بەرپرسیارێتی دا بێت بۆ تەواوی پیشەیی و ورد بین و ،استگۆ و بڵایەن بێت لە ڕووماڵکانیدا بۆ ڕووداوەکان و ڕەزگرتن لە یاساو پاراستنی ئاشتەوایی کۆمەڵایەتی چونکە وەکو پێشتریش ئاماژەم پێدا ئەمڕۆ بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاوە میدیا کاریگەری ،استەوخۆ و خۆرای لەسەر ڕووداوەکان هەیە هەر سەرپێچی یەک یان گواستنەوەی هەر بابەت و مەسجێکی نابەرپرسانە و ناپیشەیی بۆی هەیە کارەسات و ڕووداوی نەخوازراوی لێبکەوێتەوە بۆیە دەبێت میدیاکاران لە ئاست ئەو بەرپرسیارێتیە مەژوویی‌دا بن و لە هەمان کاتدا پێویستە مافی میدیاکاران پارێزراو بێت بە یاسا و ئازادی و نان و سەرچاوەی هەواڵ و زانیاری پێویستیان بۆ فەراهەم بکرێت.

بریقەی شۆ ... شیعر: شەهیار قنبری وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

" شبتاب"

دەی خەیاڵاویی ، چ مەتەکیەکە ، مەگەر نا
نە جوانی ، نە ئەسپی
نە فانەسی ،مەگەر نا
نە دەسکە گوڵ، نە سەکەی نوێژ
نە زەنگی ، مەگەر نا
نە طاووسی
لەم عەرشی شکەنجەیە ، مەگەر نا
لەم خوڕە شیرینە
من و تۆ ، باشی "باش"ین
من و تۆ ڕەژەڵاتی و ڕۆژ ئاوایین
باکوریین و باشووریین

چ خەیاڵێکی سەیرە
هەموو بۆ سەر ، مەگەر نا

یەکێ لێ ئێرزا
بووێ بێ باڵی کێتر ، مەگەر نا
گوڵی فەرشی سەردار
سیس بووێ ، مەگەر نا
چڕی ساختە
چیرۆکێکی
تراجیدیایێ ، مەگەر نا

لێم تاریکیانێ مەترسە
تۆ بریقەی شەوی ، مەگەر نا
تۆ خۆت ئاوی ، مەگەر نا

ئێستا دەستی تۆ
بۆ تۆنها خود کارێ" دەستی خۆتە " ، مەگەر نا
بۆ تۆ هەینی دەگیر
چ دێ فڕێنێ ، مەگەر نا
ئێم خەوی خەجاڵەتی ئێژ هەڵاتیێ
چێن نەرم و نیانێ ، مەگەر نا

لێم تاریکیانێ مەترسە
تۆ بریقەی شەوی ، مەگەر نا
تۆ خۆت ئاوی ، مەگەر نا

لە ساڵیادی نووسەرو ڕۆشنبیری تیکۆشەر دانا جەلال … ئەحمەد ڕەجەب

دانا جەلال ئەحمەد موفتی لە ساڵی 1957 و لە ناو خێزانێکی شیوعی ناسراو لە خانەقین چاوی بە ژیان هەڵهێناو پاشان بە هۆی ئەوەی باوکی فەرمانبەر بووە لە گەڵ خێزانەکەیان چوونەتە ناحیەی مقدادییە (شارەبان) و لەوی نیشتەجی بوون و هەر لەوێ دەستیکردووە بە خوێندن و خیزانە تیکۆشەرەکەیان وەك هەزاران خێزانی شیوعی

دووچاری گرتن و تەهەدان بووە بە تایبەت لە پاش ئەوەی باوکی چووە رێزی پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی عێراق.
دانا دەرچووی کۆلیجی ئیدارەو ئیقتیسادی زانکوی المستنصریە بوو.
ساڵێك پێش ئێستا ولە 24/4/2018 بەداخ وبەژارەیەکی دڵهەژێنەوە هەواڵی کۆچی نووسەرو ڕۆشنبیری تیکۆشەری کورد دانا جەلال ئەحمەد موفتی گەیشت و، ستەمە بە وشەو نووسینی چەند دێرێك باسی ئەو مروۆقە خۆنەویست وسادەو پاك و ئازاو چالاك وگوڕ ڕایەڵ و خۆشەویستە بکرێت و،
ئەو هاوڕێی ڕۆژانی سەخت و دژوار بوو، هەر ئەوان بوون بەخۆزانەوە لە ریزی پێشەوەی خەبات و تێکۆشان لە پێناو گەل و نیشتمان و کوردایەتی و حزبی شیوعی و شیوعییەت خۆیان و ماڵ و سامانیان بەخت کردو، دانا جەلال کوردێك بوو بە عەرەبیئەینووسی و بەکوردی قسەی ئەکرد، ڕاستگۆ بوو لەگەڵ بیروباوەڕی خۆیدا، کەسێك بوو بۆ خۆی نە ئەژیا بەکو بۆ دەوروبەرو هاوڕێکانی.

بەڵێ خۆزانە سەر بێندەکەیان، باوکی جەلال ئەحمەدموفتی و مامیان قادر ئەحمەد موفتی بوون بە چرا، بە مامۆستا بۆ هەموو شیوعییەکان و دۆستانیان و هاوڕاتیان و، بە شانازییەوە لە فۆرگەکەی ئەوان دەیان و سەدان کەس فێری شیوعییەت و تێکۆشان بوون و، ئەوان بەبۆ وچان بە گوروتێنێکی گەرم و ئازایانەو دوور لە ماندوو بوون پەرەیان بە خەبات و تێکۆشاندا لە پێناو: نیشتمانێکی ئازادو گەلێکی بەختیار.
دانا جەلال نووسەرو ڕۆشنبیروو چالاکەوانی مەدنی و سیاستمەدار لە ڕێی نووسین و وتارەکانی داکۆکی لە هەژاران و چینی چەوساوە ئەکردو، هەروا وەك شیوعی و کەساییەتییەکی چەپ بەرگری لە مافە رەواکانی گەلی کوردستان و نەتەوەی کورد ئەکرد.
بەڵێ هاوڕێ دانا : ئەوە دێکی فراوانتان هەبوو، کەسێکی لێبوردوو بوون و، ، پیاوێکی مەردو بە شەهامەت ولێهاتوو ڕاستگۆ بوون و، هەموو کات دژ بە کردەوەی ناپاك و ستەم وەستان و بەرگریتان لە هەژاران وبۆ مافەکان کردو، لە تافی لاوێتیدا لە گەڵ دڵڕی برا گەورەتان تێکەڵ بە کاری سیاسی بوون و، دەستان کرد بە جموجۆڵ لە ناو ڕێکخستنەکانی لاوان و قوتابیانداو، پاشان چوونە ناو حزبی شیوعی عێراق و، سەربەرزانە لە دژی رژێمی خوێناوی دیکتاتۆر سەدام حسەین و حزبی بەعسی عەرەبی درێژەتان بە تێکۆشاندا.

.لە ڕۆژێکی سەرماو سۆڵەی زستان بەفر زەوی داپۆشیبوو بەسەر بەستەڵەکەدا خەم گەیاندە بارەگای هەرێمی کوردستان – حزبی شیوعی

عێراق لە دۆخەکەی سەروی نێکان و، کاتێك چوومە ژوورەوە هاوڕیان پێشوازییان لێکردم و، لەوێ بۆ یەکەمجار چاوم پێتان کەوت و، لە درێژەی ئاخافتن وباسکردن بۆم دەرکەوت ئێوە لە خێزانی موفتی تێکۆشەرن لە خانەقین و، هاتوون ببن بە پێشمەرگە وەك هاوڕیان دلێر جەلال (دێشاد) ی برا گەورەتان و سەلام عبدالقادر (ئاشتی) ئامۆزاتان کە لە کاتی هێرشکردن بۆ سەر مۆگایەکی رژێمی حزبی بەعسی عەرەبی خوێنرێژ لە دەوروبەری گاپیۆن لە دۆڵی جافایەتی شەهید بوو.
ئێوە مرۆڤێکی دێسوزو سادەو دێساف و خاوەن توانایەکی پۆڵایین و سیفاتێکی جوان و سیماو رەوانەتێکی کەسایەتییەکی ڕێزدارو خانەویست بوون، دێسۆز ونیشتمانپەرو دەستپاك و جێی متمانەو، خاوەن موراڵێکی بی وێنەو تێکۆشەرێکی بۆ هاوتاو ئازاو قارەمان و ڕۆحیەکی بە ئەمەکی گەل بوون.

ئێوەی نووسەرو ڕۆشنبیرو سیاستمەدار نەك هەر دیارو ناسراو بوون، بەڵکو لەبارەی بارودۆخی کوردستان و ناوچەکە لە ڕووی سیاسییەوە تێڕامان و خوێندنەوەی تایبەتیتان هەبوو لە سەر بارودۆخی عێراق و هەرێمی کوردستان و دۆزی کورد بە گشتی و، لە ڕوژئاوابە تایبەتی، لە دوای بەرگری قارەمانانەی کۆبانی دژ بە چەتەکانی داعش و، رژێمی تورکیای داگیرکەر، خۆتان بەخت کردو پەرەتان بە تێکوشاندا و، تواناکانتان چر کردەوەو، زیاتر پەیوەست بوون بە ڕوح ئاڤاو خەمەکانتان زۆرتر بوون و، هەموو کات بیرتان لای قەندیل و دوژمنانی قەندیل بوو، دڵە گەورەکەتان و بیرو هۆشتان لە لای ئەفرین بوو.

ئێوە وەك پێشمەرگەیەکی دلێرو چالاك لە ئەنجامدانی کاروبارو ئەرکی ڕۆژانە مرۆڤێکی جوامیرو هێمن و لە سەرخۆ بوون، لە لایەن دۆست و پێشمەرگەو سەرجەم هاوڕیان و هاوڕاتیان جێی ڕێزو خۆشەویستی بوون، هەموو کات دەم بە پێکەنین و قسە خۆش و دڵپاك و ڕاستگۆ، بە درێژایی تەمەنی ژیانتان مەردو و خاوەن هەڵوێست و، بە سەر بەرزی و چاونەترسانە لە بەرەی پێشکەوتووخوازو ئازادیخوازان و گەل بوون.

هاوڕێ دانا لە دوا دیدارمان لە یەکێك لە کافتریاکانی شەقامی سالم لە سلێمانی باس و گفتوگۆمان لە سەر چەندین تەوەر کردو، ڕاو بۆچوونمان وەك یەك وابوون، لەو تەوەرانە : بارودۆخی کوردستان لە هەرێمەوە بۆ ڕۆژئاوا، ڕۆژهەڵات وباکور، حکومەتی سەقەت، بۆ موچەیی و گوزەرانی خەڵك، بۆ ئاوێی وبۆ کارەباو، گەندەڵی ودیاردەی لەشفرۆشی و گرتن و کوشتنی چالاکەوانان و ڕۆژنامەنووسان و گرانی بازارو نەبوونی دەرمان ونرخەکانی و، هەرشی جەندرمەی تورکیاو

یارمەتیدانی داگیر کەران لە لایەن بەرپرسانی حکومەت و چەند پارتێکی کوردستان و جاشە ئیسلامییەکان، لە سیدارەدانی کوردان و، کوشتن برین و ڕ ی چەپەڵی ئەمریکاو، بەدرێژی باسی شیوعییەت و قەندیلمان کرد.
لەدەستدانی مرۆڤێکی شیوعی وەك دانا جەلال ئەحمەد موفتی خەسارەتێکی گەورەیە. دانا لەخزانێکی شیوعی بوو، چەندین قوربانییان داوە، لە دوا دیدارم لەگەڵ کاکە دانا ئەوەی دووپات ئەکردەوە کە ئەیوت : من شیوعیم و ئاپۆچیم.

22/4/2019

.